

SİYASİ PARTİLERİN KADINA YÖNELİK POLİTİKALARININ/VAATLERİNİN FEMİNİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ: 24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİ ÖZELİNDE BİR İNCELEME

Zeynep ŞAHİN¹

ÖZET

Kadınlar dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmalarına rağmen ekonomik, siyasal, toplumsal alanda cinsiyet ayrımcılığı/eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Feminizm kadının konumunu erkek karşısında daha sağlam bir temelde inşa ederek, kültürel tabuların neden olduğu ayrımcılığı/eşitsizliği her alanda ortadan kaldırmayı hedefleyen, 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan kadın hareketi etrafında gelişmiştir. Bu hareket kadının özel ve kamusal alan içindeki yerini sorgulayıp, dönüşüme uğratmıştır. Oy kullanma, istediği mesleği seçme ve girme, yönetime katılım, eğitim hakkı, iş yaşamı vb. alanlarda var olma mücadelesi verip, bunları toplumsal cinsiyet bağlamında şekillendirmiştir. Hak talep alanlarından birini teşkil eden siyasal arenada katılım mücadelesini kazanan kadınlar, oy hakkı sayesinde seçim sonuçları üzerinde erkekler kadar belirleyici olmaktadır. Bu durum siyasal partilerin kampanya çalışmaları sürecinde yayımladıkları beyannamelerde kadınlara yönelik ayrı bir söylem/politika geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın konusu, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlere katılarak barajı geçen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İYİ Parti, Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin seçim beyannamelerindeki kadına yönelik politika ve vaatlerinin incelenmesidir. İçerik analizi ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmak suretiyle, beyannamelerde kadının hangi tema/alanlarla ilişkilendirildiği, ön planda tutulduğu, görmezden gelindiğine yönelik cinsiyetçi yaklaşımın (gender), politika/vaatlere nasıl yansıtıldığının feminist perspektiften ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Her bir partinin, benzer temalar altında siyasal ideoloji ve kimlikleri doğrultusunda kadın sorunlarına yaklaştığı tespit edilmiştir. Türkiye'de kadının ataerkil zihniyetten dolayı karşılaştığı gerek özel gerekse de kamusal alandaki eşitsizliği/ayrımcılığı beyannamelerine yansıtarak, çözüm arayışı içerisinde kadın seçmeni yakalamaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshine yönelik tartışmalar, partilerin söylemleri üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Feminist Teori, Seçim Beyannameleri, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimleri, İstanbul Sözleşmesi'nin Feshi Tartışmaları.

Jel Kodları: J10, J16, J19

ANALYSIS OF POLITICAL PARTIES "POLICIES/PROMISES TOWARDS WOMEN" FROM FEMINIST PERSPECTIVE: AN INVESTIGATION SPECIFIC TO THE PRESIDENTIAL AND GENERAL ELECTION DECLARATIONS OF JUNE 24, 2018

ABSTRACT

Although women make up about half of the world's population, they are exposed to gender discrimination/inequality in economic, political and social sphere. Feminism develops around the women's movement that emerged in the 18th and 19th centuries, which aims to eliminate discrimination /inequality caused by cultural taboos in all areas by building the position of women against men on a more solid basis. This movement is questioned and transformed the place of women in the private and public sphere. Voting, choosing and entering the desired profession, participation in management, education right, working age, etc. struggles to exist in areas and shapes them in the context of gender. Women who win the struggle for participation in the political arena, which constitutes one of the areas of demand for rights, become as decisive on election results as men, thanks to their right to vote. This situation paves the way for political parties to develop a separate discourse/policy for women in the declarations they publish during the campaign.

In this context the subject of the study is the examined which passing the dam in elections Justice and Development Party (AK Party), Republican People's Party (CHP), Nationalist Movement Party (MHP), Good Party, Peoples' Democratic Party (HDP) promises/policies towards women in their declarations. By using

¹ Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, zeynepbassahin@gmail.com

content analysis and document analysis methods, it was aimed to reveal from a feminist perspective how the gendered approach (gender) towards which themes/areas women are associated with prioritized, ignored in the declarations reflects on politics/promises. It was determined that each party approached women's issues under similar themes in line with their political ideology and identities. By reflecting the inequality/discrimination faced by women in Turkey due to patriarchal mentality in both private and public spaces in their declarations, it was concluded that they are trying to capture women voters in search of a solution. In addition, discussions on the termination of the Istanbul Convention were examined through the rhetoric of the parties.

Keywords: Gender, Feminist Theory, Election Declarations, June 24, 2018 Presidential and General Election, Istanbul Contract Termination Controversy.

Jel Codes: J10, J16, J19

1. GİRİŞ

Dünya nüfusu yaklaşık 7,795 milyar olup, cinsiyete göre oransal dağılımı 99 kadına karşılık 103 erkektir (UNFPA, 2020). Türkiye nüfusu 2019 verilerine göre 83.154.997 olup, oransal olarak %50,17 erkek, %49,83'ü kadındır (TÜİK, 2019). Bu veriler kadının nüfus içindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Kadınların, sayısal çoğunluk açısından bakıldığında savaş dönemleri dışında nüfusun yaklaşık olarak yarısını oluştururken, başta toplumsal, siyasal, ekonomik olmak üzere pek çok alanda cinsiyet ayrımcılığı/eşitsizliğine maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum kadınları evrensel ve bireysel olan meşru haklarını kazanma mücadelesine itmiştir. Bilhassa Aydınlanma dönemi akabinde kadınlar siyasal, idari, sosyal vb. alanlardaki cinsiyet eşitsizliğine ve toplum tarafından biçilen rollere karşı savaşım içine girmiştir. Başka bir ifadeyle, 19. yüzyıl ortalarından sonra giriştikleri erkeklerle eşit statü, hak ve özgürlük mücadelesi feminizmin doğmasına zemin hazırlayan koşulları oluşturmuştur. Feminizm, cinsiyet eşitsizliğine/ayrımcılığına, baskılara, ataerkil yapının biçtiği cinsiyet rollerine karşı duran, mücadele veren kadın hareketi etrafında şekillenip, gelişmiştir. Toplumsal, idari, siyasal, hukuki, sosyal vb. pek çok alanı toplumsal cinsiyet kavramıyla biçimlendirmiştir. Bu alanlardan sadece birini teşkil eden siyasal alanda katılım ve temsil hakkı kazanan kadınlar, seçim sonuçları üzerinde erkekler kadar belirleyici bir konuma ulaşmıştır. Siyasi alanın aktörleri, hedef kitlelerine kadınları dâhil etmek suretiyle kampanyalarındaki politika/vaatlerini şekillendirmektedir.

Seçim beyannameleri, seçim dönemi öncesinde hazırlanmak suretiyle seçmen kitlesi göz önüne alınarak partilerin söylem/vaatlerinin yer aldığı dokümanlardır. Beynamedeki vaatlerin bir sonraki seçim dönemine etkisi, seçmen tarafından verilen sözlerin ne derecede gerçekleştiğine yönelik performans ölççeği sunması bakımından önemlidir. Seçim vaatlerinde partiler farklı seçmen kitlesine hitap etmeyi hedeflese de, ortak amaçları oy kullanma yeterliğine sahip erkek/kadın seçmendir. Kadın seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörlerin başında toplumsal kültür, cinsiyet rolleri gelmektedir. Siyasetin erkeksi bir alan olarak gören genel kabulde kadın anne, eş ve kız çocuğu olarak babasının ya da eşinin etkisiyle oy vereceği partiyi belirlemektedir. Söz konusu kalıp yargılarını kırarak bağımsız oy veren kadın sayısı giderek artmakta olduğundan, partiler seçim beyannamelerinde az da olsa bu kitleye dönük vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Partilerin kadına yönelik politika/vaatlerini etkileyen en önemli etken siyasal/ideolojik kimliğidir. Partilerin siyasal kimlikleri/ideolojileri söylemlerinde farklılığı neden olurken, söz konusu durum politika/vaatlere yansiyarak kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda seçim beyannameleri, siyasal partilerin politikalarını/vaatlerini yansıtan en önemli belgelerden biri olarak, partilerce kadının nasıl konumlandırıldığına dair önemli veriler sunmaktadır. Literatür incelendiğinde beyannameler bağlamında kadın konusunda yapılan çalışmalar çok az olduğu, feminizm özelinde ise bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Çalışmada söz konusu boşluğun doldurması amaçlanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak cinsiyetçi yaklaşımın kavramsal çerçevesi akabinde feminist teori özelinde kuramsal analizi yapılmaktadır. Ardından seçime katılıp, grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin,“(AK Parti, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP)”, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçim beyannameleri doküman, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Söz konusu beyannamelerde kadının hangi temalar/alanlar içerisinde nasıl ele alındığı, görmezden gelindiği feminist perspektiften incelenmek suretiyle detaylı analiz edilmektedir. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshi sonrası gerçekleşen tartışmalar, söz konusu partilerin söylemleri üzerinden incelenmiştir. Sonuç kısmında ortaya konulan bilgiler doğrultusunda beş partinin beyannameleri, feminist teori özelinde genel bir değerlendirmeye tabi tutulup, bir takım öneri ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET YAKLAŞIMIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ANALİZİ

2.1 Kavramsal Çerçeve

Yüzyıllar boyunca insanların varoluş süreçlerinin anlamlandırılması amacıyla yaş, statü, sınıf vb. kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Bu kategorilerden sadece birine tekabül eden, davranış biçimlerini, yaşam standartlarını şekillendiren, cinsiyet olgusu içinde yer alan kadın ve erkek kavramıdır.

“Cinsiyet (sex)”, kadın (dişi) ve erkek (er) olmanın biyolojik tarafına; “toplumsal cinsiyet (gender)” kavramı kadınlık (feminen), erkeklik (maskülen) şeklinde toplumun, kültürün beklentisini ve onlara yüklediği anlamlara karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle kadınlık, erkeklik kültürel bir yapıya (Dökmen, 2012: 19), toplum tarafından oluşturulmuş özelliklere gönderme yapmaktadır (Kaypakoğlu, 2003: 13). Giddens’a göre (2000: 104) toplumsal cinsiyet erkek ve kadın arasındaki fiziksel farklılıklardan öte erkeklik, kadınlık niteliklerinin toplumsal şekilde meydana getirdiği özelliklerden oluşmaktadır. Benzer görüşü paylaşan Scott (2007: 11), kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki ilişkilerini biçimlendiren bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Özetle kadın, erkek cinsiyet kategorisine denk gelirken, maskülen (erkeklik), feminen (kadınlık) toplumsal cinsiyeti ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın, erkek arasındaki hiyerarşi/farklılıkların toplumsal yönüne vurgu yaparak, eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Marshall (1999: 98-99) bu farklılıkların toplumsal düzlemde meydana geldiğini vurgulamak suretiyle kavramın kapsamını belirlemektedir. Kadınlık ve erkekliğin kültürel olarak basmakalıp yargılara bürünerek, kurumlarda, örgütlerde cinsel işbölümüne neden olacak boyuta ulaştığını ifade etmektedir. Oakley “Sex, Gender Society” isimli eserinde (1972: 16), toplumsal cinsiyet kavramının bir kültür ögesi olduğunu ve sosyal sınıflamayı erillik, dişilik üzerinden açıkladığını belirterek, biyolojinin ötesinde bir anlam içerdiğini vurgulamaktadır. Butler ise (2010: 50) cinsiyet ekseninde ayrılmış bedenün yüklediği kültürel manalar bütünü olduğunu savunmaktadır. Kısaca, cinsiyet cinsel organa bakılarak belirlenirken, toplumsal cinsiyet toplumsal rollere göre kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkekle ilişkili olduğu kabul edilen cinsiyetin kültürel anlamlarını ifade etmektedir (Dökmen, 2012: 28). Başka bir ifadeyle, cinsiyeti belirleyen biyolojik faktörlerin dışında, örf, adet, gelenek vb. toplumsal normlar tarafından biçimlendirilen rollere karşılık gelmektedir (Uluocak vd., 2014: 7). Toplumsal cinsiyette kadın, erkek rolleri birbirinden bu normlar bağlamında ayrılmaktadır. Bu rollerin farklılaşmasında içinde doğulan kültür belirleyici olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu açıklayan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan ilki Dahrendorf gibi öğrenmeyi ön plana alan “rol teorisi”, diğeri ise bilişsel mekanizmalara gönderme yapan “bilişsel kuram yaklaşımı”dır. Bunun yanı sıra tarihsel kökeni bakımından cinsiyet rollerini inceleyen pek çok bilim insanı, kadın ve erkek eşitsizliği/ayrımcılığının özünü, iş bölümü kavramıyla açıklamaktadır. Savunulan bu görüşe göre, erkeklerin silah, sürü, tutsak ve ürün sahibi olduğu; kadınların ise doğum, çocuk bakımı, ev işleri vb. nedenlerle ev içine kapandığı vurgulanmaktadır. Böylece roller bölünerek, şekillendirilmiş olmaktadır (Vatandaş, 2007: 34-35). Cinsiyet rollerinin öğrenilmesi söz konusu kuramlarda, çocukluk döneminde aile içinde başladığı ifade edilmektedir. Çocuğun kız ve oğlan doğuşuna göre, başka bir ifadeyle cinsiyetinin gerektirdiği davranış kalplarına uygun biçimde yetiştirilmektedir. Bu şekilde biçimlendirilen cinsiyet rolleri, kadına çocuk eğitimi, ev işleri vb. kamusal alana kapalı sorumluluklar yüklerken; erkeğe dış dünyada çalışma, iş imkânı, kendini gerçekleştirme, fırsatlardan istifada etme, kariyer vb. olanaklar sunmaktadır (Tankut, 1998: 41). Başka bir ifadeyle, kadın ataerkil aile yapısı içinde çocuk bakımı, ev işi/düzeni ve tertibini sağlama şeklinde özel alana sıkıştırılırken; erkek para kazanma, ailenin geçimini sağlamak amacıyla aktif çalışma hayatıyla kamusal alanda tam bir özgürlük içinde yaşamını sürdürmektedir. Bir tarafta ev içinde ücretsiz ev işçisi, statüsüz kadın diğer tarafta ev dışında kendini geliştirip iş ve kariyer sahibi statü sahibi erkek cinsiyete dayalı iş bölümünün erkeksi ve kadınsı şeklinde ayrılmasına, kadın aleyhinde eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ailenin yanı sıra cinsiyet rollerini biçimlendiren başka araçlar da söz konusudur: okul ve arkadaş grupları, kitle iletişim araçları, kitap/dergi/gazete, oyuncaklar (Akkaş, 2019: 106-108). Bütün bu faktörlerin etkisiyle bireyler, cinsiyete yönelik kültürel özellikleri öğrenmeye, kazanmaya başlamaktadır. Bu şekilde oluşan cinsiyet rolleri, toplum tarafından bireyin yerine getirmesi istenen beklentilere dönüşmektedir (Saraç, 2013: 28). Bu beklentiler toplumsal cinsiyet yargılarını (önyargılar) oluşturmaktadır.

Farklı yer ve zamanlarda toplumun kadından beklediği roller, toplumsal kalıp yargıları (önyargılar) hakkında fikir vermektedir. Söz konusu yargıların kaynağı öznel deneyim, kanaat ve söylenti eksenli haberler olup, uzun zamanda değişik kaynağın aktarması sonucu toplumsal boyuta evirilmektedir (Vatandaş, 2007: 32). Kadınlara atfedilen “saçı uzun aklı kısa, kadının karnından sıpayı sırtından sopayı vb.”; erkeklere ise “adam ol, adam

gibi davran vb.” ifadelerdeki gibi kalıp yargıları gündelik hayatta sıkça karşımıza çıkan sosyal normlardır. Söz konusu önyargılar, toplumsal ayrımcılığa/eşitsizliğe neden olurken, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tersini ifade eden bir yaklaşıma dönüşmektedir.

“Toplumsal cinsiyet eşitliği” kadının, erkeğin her alanda hak, fırsat, özgürlük, sorumluluk bakımından eşitliğine gönderme yaparken; “toplumsal cinsiyet eşitsizliği/ayrımcılığı” her iki cins arasında farklı şekillerde beliren iktidar, konum, saygınlık farklılıklarını ifade etmektedir. Çocuklar biyolojik olarak kız ve oğlan şeklinde dünyaya geldikten sonra toplumun onlara yüklediği cinsiyet kalıp yargıları, rol ve statüler onların değişik işlev, konumda yer almasına neden olmaktadır (Giddens, 2000: 506-526). Kısaca sosyalleşme aşamasında kültürün etkisiyle kadına, erkeğe farklı rollerin biçilmesi toplumsal cinsiyet ayrımcılığına/eşitsizliğinin başlıca nedenlerindedir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, yaşamın pek çok alanında baskın bir role sahip erkeğe karşı kadını ikinci plana itecek şekilde eşitsiz güç ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Erkeğe ve ona atfedilen görev/işlevlere biçilen değer, birçok açıdan kadınınkilerden daha üstündür. Tarihsel olarak bakıldığında toplumun erkek yönelimli yaklaşımla şekillendirildiği görülmektedir. Erkek normu, toplum için genel kural olarak kabul görerek politika ve yapılara yansır. Böylelikle politikalar ve yapılar çoğunlukla erkek üzerinden şekillendirilerek toplumsal cinsiyet ayrımcılığına/eşitsizliğine sebep olmaktadır (KSGM, 2008: 15). Bu ayrımcılığın/eşitsizliğin izlerini başta aile içinde olmak üzere eğitimden iş hayatına, sağlıktan siyasete kadar pek çok alanda görmek mümkündür.

Ailede, özellikle ataerkilli yapıda erkek, kız çocuk arasında ayrımcılığın/eşitsizliğin ilk izleri doğumla görülmektedir. Erkek çocuk doğduğunda, kıza oranla aileler daha çok mutlu, gururlu hissetmektedir. Devam eden süreçte kız çocuğu anne tarafından ev işleri vb. biçilen rollerle; oğlan çocuğu ise baba ile ev dışı güç gerektiren işlere yönlendirilip, yetiştirilmektedir. Kızın evlenip yuvadan uçacağı, oğlanın soyun devamı şeklinde görülmesi her iki cinse yüklenen değer farklılaşmasına neden olmaktadır. Böylece kızlar erken yaşta evlendirilip, okula gönderilmemekte özel alana sıkıştırılan rollerle yaşamaya mahkûm edilmektedir. Bu bağlamda eğitim, cinsiyet temelli ayrımcılığın/eşitsizliğin görüldüğü alanlardan biri olarak belirmektedir. Ailede başlayan bu süreç kız ve oğlanın okullaşma sürecine yansarak devam etmektedir. Okullaşma oranının kız çocuğundan az oluşu, iş/çalışma alanına yansarak geri plana itilmelerine neden olmaktadır. İş hayatına katılan kadınların belli meslek gruplarına (öğretmenlik, hemşirelik vb.) uygun görülmelerine ya da emeğinin erkeğe göre daha değersiz kabul edilmesi alt kademe işlerde düşük ücretle çalıştırılmalarına sebebiyet vermektedir. Gerek ulusal gerekse de yerel siyasette kadın temsiliyetinin yokluk seviyesinde olması cinsiyet eşitsizliğinin/ayrımcılığının siyasal alandaki görünümünü ortaya koymaktadır.

Günümüzde kadın ve erkek eşitliğinin nasıl bir seyirde olduğunu Dünya Ekonomik Forumu’nun Küresel Cinsiyet Uçurumu 2020 Raporu’nun verilerinde görmek mümkündür. Raporla Türkiye dâhil 153 ülkedeki cinsiyet eşitliği; “eğitim olanakları, siyasal hayata katılım, sağlık hizmetleri, ekonomi” başta olmak üzere yetmiş kriterden faydalanılmak suretiyle analiz edilmektedir. Raporla cinsiyet eşitliğinin en yüksek olduğu İzlanda, Norveç, Finlandiya, İsveç, Nikaragua, Yeni Zelanda, İrlanda, İspanya, Ruanda, Almanya ilk sıralarda yer alırken; cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu on ülke ise Umman, Lübnan, Suudi Arabistan, Çad, İran, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Suriye, Pakistan Irak ve Yemen olarak sıralanmaktadır (GGGR, 2020). İskandinav ülkelerinin listenin ilk sıralarında yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ülkelerin cinsiyet eşitliği bağlamında ilk sıralarda yer almalarını sağlayan başlıca uygulamaları olarak; yönetim kurullarında kadın kotası uygulaması, örneğin Finlandiya’nın en genç kadın başbakanını seçmesi ve 19 kişiden oluşan hükümette 12 kadın bakanın yer alması, İspanya’da kadınların parlamentoda %47,4 ve bakanlıklarda %64,7 oranında temsile ulaşması, Nikaragua’da bakanlık pozisyonunda kadınların erkeklerden daha fazla olması gösterilebilir. Bu durumu kanıtlayan en güzel örnek ise küresel zenginliğin %64’ünü temsil edici vafsa sahip G7 ülkelerinde Japonya’nın 121. sırada olmasıdır. Japonya’da parlamentodaki kadın temsil oranı %10’dur. Üst düzey kadın yönetici oranı %15 olup, maaşlar ise erkeklerin yarısı kadardır. Japonya’nın cinsiyet eşitsizliğinde son sıralarda yer almasında bu uygulamaların etkili olduğu açıkça ortadadır.

Söz konusu raporda Türkiye, 153 ülke arasında 130. sırada yer almaktadır. Raporla Türkiye’nin cinsiyet eşitsizliğine ilk dört kategori üzerinden bakıldığında; ekonomik hayata katılım ve fırsat eşitliğinde 136. , eğitim imkânlarına erişimde 113. , sağlık hizmetlerinde 64. , siyasal hayatta temsilde 109. sırada yer aldığı görülmektedir. Raporla Türkiye’de işgücüne katılımın kadınlarda %37,5, erkeklerde %78,1; parlamentoda temsiliyet kadınlarda %17,5, erkeklerde %82,6 ve bakanlık pozisyonunda ise kadınların %11,8, erkeklerin %88,2 oranlarında olduğu görülmektedir. Okuryazar oranı kadınlarda %93,5, erkekler de %98,8 gösterilirken eğitim alanında sıralanan alt temalarda - sanat ve beşeri bilimlerde, mühendislik, teknoloji, sosyal bilimler, doktora mezunları vb. - oranların çok alt seviyelerde olduğu (GGGR, 2020) verilerle sunulmaktadır.

Türkiye’de siyasal alana bakıldığında katılım konusunda eşit haklara sahip olursa da temsil alanında eşitsizliğin varlığı kolayca gözükmektedir. Günümüzde gerek ulusal gerekse de yerel siyasette kadın temsili

yokluk seviyesindedir. Genel seçimlerdeki kadın temsiline 1935'te % 4,5; 1939'da %3,7; 1943'de %3,5; 1946'da 1,9; 1950'de 0,6; 1954'de 0,7; 1957'de %1,3; 1961'de %0,7; 1965'de %1,8; 1969'da %1,1; 1973'de %1,3; 1977'de %0,9; 1983'de %3; 1987'de %1,4; 1991'de %1,8; 1995'de %2,4; 1999'da %4; 2002'de %4,4; 2007'de %9,1; 2011'de %14,4; 2015 (Haziran) % 17,8; 2015 (Kasım) %14,73 ve en son seçim olan 2018'de %17,3 oranında olduğu görülmektedir (TBMM, 2020). Özellikle 2000'li yıllarda kadın temsiline görece artış görülse de bu yeterli seviyede değildir.

Ulusal seçimlerde görülen söz konusu artışın yerel seçimlere de yansıdığı görülmektedir. Yerel seçimlerde belediye başkanlığı düzeyinde kadın temsil oranı 1999'da %0,6; 2004'de %0,56; 2009'da %0,89 ve devamında az değişimlerle artmaktadır. Belediye meclis üyeliğinde kadın temsiline 1999'da %1,6; 2004'de %2,37; 2009'da %4,54; 2014'de %10,74'e yükseldiği görülmektedir. İl genel meclis üyeliğinde ise, 1999'da %1,4; 2004'de %1,78; 2009'da %3,51; 2014'de %4,85 seviyelerinde kadın temsiline söz konusudur. Son seçimler incelendiğinde 2019'da kadın temsiline büyükşehir belediye başkanlığında % 10, il genel meclis üyeliğinde % 4; belediye başkanlığında % 3; belediye meclis üyeliğinde %11 oranlarında (TUİK, 2019) olduğu görülmektedir. Bu oranlar ulusal ve uluslararası kadın platformlarında talep edilmekte olan %30/40 kadın kotasının çok gerisinde kaldığı alenen ortadadır.

Türkiye'de 2017 yılında iş gücüne katılımda erkekler %72,10, kadınlar %33,80; istihdamda erkeklerde 65,80, kadınlarda %29,30; işsizlik erkeklerde %8,80, kadınlarda %12,60 oranlarında olduğu görülmektedir (TUİK, 2017). 2019 yılında ise iş gücüne katılım erkeklerde %73,2, kadınlarda %35 istihdam oranı erkeklerde %64,20, kadınlarda %28,90; işsizlik oranı erkeklerde %12,3, kadınlarda %17,6 düzeyindedir (TUİK, 2019). Eğitim alanında 2018 verileri incelendiğinde ise okuryazar olmayan kadın sayısı 1.872. 141 iken erkek sayısı 325. 116 olduğu görülmektedir (TUİK, 2018). Tüm bu veriler kadının Türkiye'de yaşamış olduğu eşitsizlikleri sunmaktadır.

Özetle kadın için ailede başlayan ayrımcılık/eşitsizlik durumu, hayatının büyük kısmında varlığını sürdürmektedir. Ayrıca kadınlar şiddetten, ötekileştirilmeye kadar pek çok olumsuz durumla karşılaşmaktadır. Bu süreçte kadının rol/statüsünün güçlendirilmesi, erkek karşısında eşit haklara sahip olması ve bunlardan yararlanması için günümüzde hem anayasal düzeyde hem de yasalar düzeyinde iyileştirilmeler yapılarak, pek çok uluslararası anlaşmaya imza atılmak suretiyle ayrımcılığın/eşitsizliğin kadın lehine dönüştürülmesine çabalanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ile ilgili biyolojik, sosyal öğrenme, bilişsel gelişim toplumsal cinsiyet şeması, psikanalitik ve feminist yaklaşım/teori (Pehlivan, 2017: 497-521) söz konusudur. Çalışmada toplumsal cinsiyet feminist teori üzerine temellendirilmektedir.

2.2 Kuramsal Analiz

Politik bir terim olarak feminizm, 20. yüzyılın ürünü olup, 1960'lı yıllardaki kadın hareketi boyunca sosyal rolün geliştirilmesi, güçlendirilmesi anlamında kullanılmıştır (Heywood, 2014: 235). Fakat bu tarihten çok daha önce, 18. yüzyıl Aydınlanma dönemi sonrası, kadınların ekonomik, sosyal, siyasal vb. pek çok alandaki eşitsizliklere, toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir mücadeleye giriştikleri görülmüştür. Feminizm kavramını ortaya çıkaran bu mücadelenin, 19. yüzyıl ortalarından sonra eşit hak, statü ve özgürlük karşısındaki savaşım sürecidir.

"Feminizm Nedir?" sorusuna birçok teori/yaklaşımın farklı cevabı kavram üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımın yapılmamasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte genel bir çerçeve oluşturmak amacıyla birkaç tanıma bakılırsa, Mitchell (1984: 17) feminizmi erkeğe sosyal, siyasal ve toplumsal alanda tanınan hakların kadına verilmesi suretiyle güçlendirilmesi gerektiğini savunan teori olarak ifade etmektedir. Dahlerup'a göre bütün eylem, ideoloji ve politikaları içine alarak erkek egemenliğini, kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçlayan doktrindir (Schroeder, 2007: 46). Steeves ise (1994: 107), kadın erkek arasında var olan geleneksel değersizleştirilme hakikatini, söz konusu durumun değiştirilmesi gerekliliğinin teorik bağlamda kabul edilmesinin dolaylı şeklide ifadesi olarak izah etmektedir. Zalewski feminizmi (1995: 341), toplumsal cinsiyeti (gender) gerekli/esas analiz birimi şeklinde kabul eden teori, varsayım, felsefe ve yaklaşımın bir bütünü olarak kabul etmektedir. Marshall'a (1999: 240) göre, 18. yüzyılda İngiltere'de beliren, cinsler arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, eşitliği sağlanması, kadın haklarının yaygınlaştırılmasını amaç edinen toplumsal hareketlerdir. Benzer görüşü paylaşan Heywood (2014: 235), kadınların cinsiyetlerinden dolayı sosyal, siyasal alanda dezavantajlı konumda oldukları ve bu durumun ortadan kaldırılması gerektiğine dayanan siyasal bir hareket olarak ifade etmektedir. Çaha (2010, 55) kadın, erkek arasındaki iktidar ilişkilerini değiştirmeyi hedef edinen siyasal bir hareket olarak nitelendirmektedir. Her iki cins arasındaki ilişkiyi siyasal hayat, aile, iş dünyası, eğitim, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpazede sorguladığının altını çizerek; erkek üstünlüğünü ve merkezli toplumsal normları sonlandırmayı, yerine kadını değerleri yerleştirmeyi amaçlayan bir siyasal hareket olarak geliştiğini savunmaktadır. Bütün bu tanımlardan anlaşıldığı gibi, feminizm

toplumdaki egemen ataerkil yapıya karşı çıkararak, onu sorgulayan ve eleştiren, kadın haklarını savunan, özel ve kamusal alanda karşılaşılan sorunlara çözüm getirmeye çalışan bir harektir.

Erkek karşısında avantajlı durumda olmayı amaçlayan feministler, cinsler arası siyasal ilişkiler olarak gördükleri erkek üstünlüğü ve kadının bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedefledikleri halde değişik görüş ve siyasal konumlar tarafından tanımlanmaktadır. Seçme ve seçilme hakkının elde edilmesinden eşit eğitime, kamusal alanda elit konumda olan kadının kürtaj hakkının yasallaşmasına, kadın sünnetinin kaldırılması ve kısıtlayıcı/alçaltıcı giyim yönetmenliğine kadar pek çok gayeyi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Reformist, devrimci siyasal stratejiler benimsenmektedir. Bu nedenle feminist teori zaman içinde farklı gelenek ve değerlere yöneldiği (Heywood, 2014: 235) görülmektedir.

Feministler 1960'larda "cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyetin (gender)" aynı şeyler olmadığına dikkat çekmiştir. İlkini doğuştan biyolojik, fiziksel; diğerinin kültürel, zihinsel olarak kadının, erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin doğal cinsiyet farklılığına vurgu yaptığı savunulmuştur. Kadına, erkeğe atfedilen toplumsal cinsiyet farklılıklarının, sosyal rollerin cinsiyetle aynı olmadığını göz ardı eden siyaset teorisini sorgulamışlardır (Tok, 2014: 242). Bu durum liberal, sosyalist, radikal vb. pek çok çeşidin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Feminist hareket, taleplerin gerçekleşme durumuna göre zaman içinde belli başlı kırılmalar geçirmesi nedeniyle "birinci, ikinci ve üçüncü dalga" şeklinde sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur.

Feminizm 19. yüzyılda feodalizm çökmesiyle gelişen kapitalist sistemde, burjuvazi karşısına orta sınıf kadının özgürlük, eşitlik talepleri sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonrası sivil toplum, siyasal ve devlet alanlarından dışlanan kadın, Endüstri Devrimi'yle ailenin ekonomik değer olarak kayba uğraması sonucu inisiyatifini kaybetmiştir. İş yeri ve aile ayrışmasında kadının yeri, aile olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında birinci dönem kapitalist süreçte dayalı olduğundan kadın emeğine ihtiyaç duymuştur. Kamusal alandan dışlanan orta sınıf kadını ev ve iş yeri arasında bir sıkışmışlık yaşamıştır (Tong, 2008: 14). Bu bağlamda feminizm, İngiltere'de söz konusu orta sınıfın hak talepleri etrafında gelişmiştir. Bu dönem kadınların ilgi odağını, Fransız İhtilaline karşı yazılmış olan ilk modern feminist belge olarak kabul gören Mary Wollstonecraft tarafından kaleme alınan "Kadın Hakları Savunması" olmuştur (Walters, 1984: 158). 18. yüzyılda yazılmış bu eserde, kadınların erkeklerle eğitim, siyaset, hukuk alanında eşit haklara sahip olması gerektiği şiddetle savunulmuştur.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Wollstonecraft'ın eserindeki istekler doğrultusunda ortaya çıkan birinci feminist dalga, eğitimde fırsat eşitliği, eşit oy hakkı ve mülkiyet hakkı etrafında şekillenmiştir. Özellikle oy hakkı mücadelesinde, toplumda gelişen parlamenter sistemde aristokrasiden alınarak erkeklere sunulan egemenlik ilkesinden kendileri de pay sahibi olmak istemişlerdir. Bu bağlamda, yoğun kampanyalar düzenlenmiştir. Çaha (2010: 58) bu kampanyalara katılan kadınların annelik, eşlik görevlerini kabul ettiklerini fazladan bir yenilik olarak kamusal alanda vatandaşlık sıfatını elde etme mücadelesine giriştiklerini savunmaktadır. Bu çok iyimser bir görüşü yansıtmakla birlikte, söz konusu dönemde kadınlar ciddi bir şekilde aile kurumunu sorguladıkları görülmektedir. Kadınlar oy hakkını kazanarak her türlü cinsiyet ayrımının, önyargının kolayca ortadan kalkacaklarına inanmaktadır. Bu dönemdeki kampanyalarda kadınlar, gruplar halinde bir araya gelerek söz konusu harekete hız kazandırmıştır. Erkek egemen topluma savaş açan bu ivme, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda kadının konumunun iyileştirilmesi, erkekle eşit olma mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Temel haklar şeklinde ifade edilen bu hakların- eğitim, oy, mülkiyet- Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde, Fransa'daki İnsan Hakları Bildirgesinde, doğal haklar öğretisini geliştiren teorisyenlerin yapıtlarında kadına ve haklarına yeterince vurgu yapılmadığını savunan feminist gruplar kadınları siyasal, sosyal alanlarda pek çok talebe yönelmeye itmiştir.

Doğal haklar öğretisini savunan feminist teorisyenler, kadınların erkekler gibi birer vatandaş olarak aynı oranda temel hakları/özgürlükleri hak eden "insan" olduğu gerçeğinin fark edilmesini istemiştir. Kadınların özel alanda sıkıştırılmasına ev işlerine mahkûm edilmesine karşı çıkararak, bunun dışında var olma, hareket etme özgürlüğünü savunarak, ev hayatının eleştirisini yapmıştır (Donovan, 2006: 21). Örneğin ABD'de de 1848 yılında imzalanan Seneca Fall Sözleşmesi, kadın haklarının söz konusu ülkedeki doğuşunu göstermektedir. Elizabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan "Duyguların Deklarasyonu" ile başta seçme ve seçilme olmak üzere pek çok konuda hak talep edilmiştir (Heywood, 2014: 236). Benzer şekilde İngiltere'de 1850, Almanya ve Fransa'da 1860, İskandinav ülkelerinde (Danimarka, Norveç vb.) 1870, Osmanlı'da 1900'lü yıllarının başında kadın hareketleri geliştiği görülmektedir. Birinci dalga kadın hareketi, ilk olarak 1876 yılında Yeni Zelanda'da oy hakkının yürürlüğe girmesiyle son bulmuştur. İlginç bir şekilde, oy hakkı söz konusu hareketi sekteye uğrattı, duraksattı. Kadınların tam bağımsızlık kazandıkları yönündeki düşüncelerinin bunda etkisi büyüktür.

Birçok ülkede seçme, seçilme hakkına kavuşan kadınlar, kültürel ve felsefi düşüncelerle 20. yüzyıl boyunca uluslararası politikada baskı faktörü olmuştur. Kadının safiyet ve anneliğin gizemli boyutu vb. yüce niteliklerine vurgu yapan "sexual romanticism (cinsel romantizm)" akımı yerini erkekle arasında herhangi bir

fark olmadığı için kadının ezilmesinin herhangi rasyonel yönünün olmadığını iddia eden “sexual rationalism (cinsel rasyonalizm)”e bırakmıştır (Jaggar, 1988: 5). Bu durum İkinci dalga feminist hareketin ortaya çıkışında, erkeklerle eşit yasal/siyasal haklara sahip olunmasının kadını ikinci konumunda, erkeğe olan bağımlılığında bir değişim meydana getirmedikinin anlaşılmasıyla belirmiştir. Söz konusu durumun fark edilmesindeki temel argüman kamusal alanda kadının yeterince yer alamaması neticesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ataerkil yapı, erkek egemenliği sorgulanmaya başlanmıştır (Tok, 2014: 243). Betty Friedan’ın 1963’te kaleme aldığı “Kadınların Gizemi” adlı eserinin feminist düşüncenin hareketlenmesini sağlamıştır. Friedan, kadını eve bağlayan kültürel mitleri hedefe alarak ev hanımı, eş rollerinin kadının mutsuzluğu, hayal kırıklığındaki etkisi üzerinde durmuştur. Orta sınıf kadının eğitim ve kariyer fırsatlarına odaklanıp, özel alandaki erkek egemenliğini göz ardı ettiği için radikal feministler tarafından eleştirilmiştir.

Feminist hareket 1970’lerde radikal ve devrimci bir seyir izlemiştir. Kate Millet’in “Cinsel Politika”, Germaine Greer’in kaleme aldığı “Hadım Edilmiş Kadın” vb. eserler, kadın üzerindeki baskının sınırlarını siyasal alandan kişisel, cinsel ve psikolojik alana çekerek genişletmiştir (Heywood, 2014: 236-237). Kadının özgürleşmesi misyonuyla beliren ikinci dalga hareket içindeki radikal feministler, söz konusu hedefe sosyal, siyasal normlarla değil devrimci ve radikal değişim ile ulaşabileceğini savunmuştur.

Bu dönemde feminizm hem teorik tartışmalarda hem de siyasi eylemlerle gelişme göstermiştir. Kürtaj hakkı hem eylem/kampanyaların merkez kavramı hem de ataerkil ideolojiye karşı bir sembol görevi üstlenmiştir. Teorik anlamda toplumsal cinsiyet ayrımı konusunda eleştiriler yükselmiştir. Bu konudaki öncü isim olan Simone de Beauvoir (1952: 249), “*Kadın doğulmaz, kadın olunur. Hiçbir ekonomik, biyolojik, psikolojik kader yoktur ki, dışı olan insanın toplum içinde bürünmüş olduğu figürü belirlesin, kadın şeklinde tanımlanan söz konusu yarattığı hadım ve erkek arası meydana getiren bu medeniyetin ürünüdür*” sözleriyle feminist kadınlara cesaret vererek, konu üzerinde farklı alanlarda çalışmalara öncülük etmiştir. Bu sözler kadınlığın kültürel, toplumsal durumuna gönderme yapmaktadır. 1960’larda feminist çalışmalarda görünür olan toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyet arasındaki farkı ifade etmektedir. Ayrıca erkekle olan ilişkilerinde kadının özne durumundan nesne durumuna geçemeyen çelişkilerle dolu durumunu yansıtmaktadır. Kısaca, radikal feministlerin katkılarıyla toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayrımı, bunların siyasal niteliğine, özel ile kamusal alan ayırımına dayalı siyaset anlayışı sorgulanmaktadır. Özel alan ait sorunların da siyasal nitelikte olduğu düşüncesi “özel alan politiktir” sloganına yansımaktadır.

1960’lı yıllarla birlikte dünyada değişen siyasi gelişmeler bağlamında feminizm, teorik ve kavramsal olarak genişleyerek farklı bir boyuta evrilmiştir. İlk olarak kadınlar arasında destek, birlik, dayanışma ilişkisi temelinde inşa edilen “kız kardeşlik” uzlaştırıcı bir hal almıştır (Mitchell ve Oakley, 1984: 11-12). İlaveten Üçüncü Dünya’daki homoseksüellerin, siyahların, mağdur ile mahrum, baskı altında olan kesimlerin verdiği özgürlük savaşının revaçta seyrettiği yıllarda kadın özgürlük, kurtuluş hareketleri feministler tarafından anlam ve kapsam (Jaggar, 1988: 5) olarak genişletildiği görülmektedir.

1990’lı yıllarda feminizm kadına yönelik baskının sebeplerini, söylemsel ve hiyerarşik bir yapı şeklinde oluşturulan esas kavramların, cinsel farklılık/heteroseksüellik, soyut araştırmasıyla yapmıştır (Schroeder, 2007: 67). İkinci dalga feminizmin uygulamalarına karşı bir duruş şeklinde beliren üçüncü dalga feminizmin, tek tip şeklindeki tezahür eden orta sınıf beyaz kadınların sorunlarını içeren evrensel algıya karşı çıkmıştır. Heywood’a göre (2014: 237) bunda etkili olan, hareketin radikalliğini yitirip, hedeflerine büyük ölçüde ulaşarak feminizm ötesi kayması, uzlaşmama konumundan geri adım atılarak post feminizm düşüncesinin yaygınlaşmasıdır. Özetle, parçalanma sürecine girilerek farklı feminizmlerin ortaya çıkmasına, kadınların tek bir kategori oluşturmayıp değişik özellik ve sorunlara sahip grupları oluşturabileceği anlayışı yayılmıştır. Feminizm daha uzlaşmacı, çeşitli bir görünüm kazanmıştır. Liberal, sosyalist, radikal geleneğe ek olarak post modern, lezbiyen, siyahi psikoanalitik vb. feminizm türlerinden söz edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde feministler cinsellik, kadına şiddet, kadının güçlendirilmesi vb. mikro politikalarla, ayrıca kadını baskılayan, sınırlayan konularla ve toplumsal dönüşümünün bilinç düzeyini yücelten eylemciliği, yaygınlaşmış eğitimin (Özveri, 2009: 210) savunusunu yapmıştır. Bireysel olarak kadın sorunlarına eğilmek istenen bu dönemde, ikinci dalgadaki eşitlik talebi, farklılığında önemli ve değerli olduğu bir algıya bırakmıştır (Leslie ve Drake, 1997: 15).

21. yüzyılın ilk çeyreği ise dördüncü dalga feminizmin doğuşuna tanıklık etmektedir. Kadınlar bu sefer dijital alanda yaşamış oldukları sorunları dile getirip, görünür olmaya seslerini daha geniş mecrada daha hızlı duyurmaya başlamıştır.

3. 24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNDE SİYASİ PARTİLERİN “KADINA YÖNELİK POLİTİKALARININ/VAATLERİNİN” KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Seçimleri 24 Haziran 2018 tarihinde Yüksel Seçim Kurumu'nun (YSK) belirlediği ilkeler, kurallar bağlamında tüm yurttan gerçekleşmiştir. Seçime katılan seçmenlerin %50,7 kadın, %49,3 erkek olmak üzere toplamda 57 milyon 58 bin 636'dır.

Sandık sayısının Türkiye genelindeki toplamı 194 bin 390'dır. YSK, 22 Nisan 2018 tarihindeki açıklamasında seçime on partinin, “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İYİ Parti, Vatan Partisi (VP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) Türkiye Komünist Partisi (TKP) ve Demokratik Parti (DP)”, gireceğini ilan etmiştir. Hür Dava Partisi'nin itirazı üzerine YSK tarafından 25 Nisan 2018'de seçime katılabileceği yönünde karar verilmiştir. 20 Mayıs 2018 tarihinde Büyük Birlik Partisi, Ak Parti; Demokrat Parti ise İYİ Parti listelerinden seçime gireceğini duyurmuştur. 21 Mayıs 2018'de Bağımsız Türkiye Partisi, seçime katılmayacağı yönünde beyan bildirmiştir.

Blok siyasetin yaşandığı, seçim ittifakının görüldüğü söz konusu seçimde, AK Parti, MHP, BBP “Cumhur İttifakı” çatısı altında Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyeceklerini kamuoyuna duyurulmuştur. CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti “Millet İttifakı” adı altında seçime katılacaklarını fakat cumhurbaşkanlığı ilk turunda kendi adaylarını destekleme kararı aldıklarını beyan etmişlerdir.

3.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmada, 2018 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonucu barajı geçip, mecliste grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin beyannamelerindeki kadına yönelik politikalarının/vaatlerinin karşılaştırmalı analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen hedefler şunlardır:

- ✓ Siyasi partilerin yayımladıkları seçim beyannamelerinin incelenmesi suretiyle kadına yönelik politika/vaatlerinde hangi temalar/alanlara ağırlık verildiğinin, ön plana çıkarıldığı, görmezden gelindiğinin tespit edilmesi,
- ✓ Söz konusu benzer tema/alanlarda kadına yönelik politika/vaatlerde bulunan siyasi partiler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların belirlenmesi,
- ✓ Kadının söz konusu alanlarda yaşadığı sorunların partilerin beyannamelerinde nasıl sorunsallaştırıldığı, bunlara ne gibi çözümlerin üretildiğinin irdelenmesi,
- ✓ Bütün bu bilgiler bağlamında, cinsiyetçi yaklaşımın siyasi partilerin yayımladıkları beyannamelerdeki politikasına/vaatlerine nasıl yansıdığına feminist perspektiften ortaya çıkarılmasıdır.
- ✓ Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesi sonrası yapılan tartışmalara söz konusu partilerin söylemleri üzerinden yer verilmiştir.

Çalışmada, nitel araştırmadaki süreçlerden olan içerik analizi ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle, beş partinin seçim beyannameleri detaylı olarak okunması suretiyle kadına yönelik politikalarını/vaatlerini içeren tema/alanlar belirlenmektedir. İnceleme, seçime katılıp barajı geçen mecliste grup kurma hakkı kazanan beş siyasi partinin seçim beyannameleri olarak yayımladıkları metinler ile sınırlı tutulmaktadır. Bu partilerin beyannamelerinde yer almayan söylem/vaatleri çalışma kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu kapsam dâhilinde çalışmada, partilerin meclis grubunda sahip oldukları milletvekili sayıları temel alınarak sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve İYİ Parti'nin seçim beyannameleri incelenmektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle, 24 Haziran 2018 seçimlerine katılan siyasi partinin seçim beyannamelerinde kadına yönelik politikalarını/vaatlerini hangi başlıklar altında ve kaç sayfa halinde yer verdiklerine yönelik bilgiler aşağıda belirtilmektedir:

- ✓ AK Parti, “Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye”, “Yaparsa Yine Ak Parti Yapar” sloganı altında yayımladığı 362 sayfalık beyannamesinde, “İnsan ve Toplum” bölümünde “Kadın” alt başlığı altında 5 sayfayı ayırmaktadır. Fakat bu başlığın sonunda kadına yönelik vaatlerinin sadece burada değil, beyannamenin tüm başlıkları altında yer verildiği ayrıca vurgulanmaktadır.
- ✓ CHP, “Millet İçin Geliyoruz” sloganını tercih ettiği 244 sayfalık seçim beyannamesinde, “Toplum Kesimleri” bölümünde “Kadın” alt başlığında 3 sayfada bilgiler sunmaktadır.

- ✓ MHP, “Cumhur İttifakı Millet Aklı”, “Milli Diriliş Kutlu Yükseliş” sloganıyla yayımladığı 133 sayfalık beyannamesinde, “Politikalarımız” bölümünde “Kadın, Çocuk ve Aile” alt başlığında, sadece 1 sayfayı ayırdığı görülmektedir.
- ✓ İYİ Parti, “Milletimizle Sözleşme, Toplumda Birlik, Ekonomide Güven, Yönetimde Liyakat” sloganıyla yayımladıkları 138 sayfalık beyannamesinde, “Sosyal Politika, Eşit ve Adil Yaşam” bölümünde “Kalkınmanın Odağında Kadın” alt başlığında 3 sayfada açıklamalarda bulunmaktadır.
- ✓ HDP, toplamda 92 sayfadan oluşan beyannamesinde, “En Güzel Ülke Kadınların Eşit ve Özgür Olduğu Ülkedir” başlığı altındaki on beşinci bölümünü 5 sayfada yer vermektedir.

Çalışmada sadece, yukarıda ifade edilen bölüm alt başlıklarındaki politika/vaatlere yer verilmemekte olup, içerik analizi yöntemi kullanılmak suretiyle siyasi partilerin beyannamelerinin tamamı incelenmektedir. Bu bağlamda söz konusu yöntemin kullanılması sonucu partilerin beyannamelerde, kadına yönelik politikalarında/vaatlerinde en fazla ön plana çıkardıkları alan/temalar;

1. “Kadın” Kavramı, Hak ve Özgürlükler ve Siyasal Hayata Katılım
2. Eğitim
3. İstihdam ve Girişimcilik
4. Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmetler

şeklinde yer aldığı görülmektedir.

3.2 Literatür İncelemesi

Literatür incelendiğinde beyannameler özelinde kadına yönelik politikaların/vaatlerin araştırılmasına yönelik çok az çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Terkan’ın (2010) “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)” başlıklı çalışmasında, incelediği partilerin parti programları, beyannameleri ve gazetede ki siyasal reklamları üzerinden kadına yönelik söylem ve politikaları incelenmiştir. Balcı ve Duğan’ın (2016) “Partilerin Seçim Bildirgelerinde Kadın Politikası (AKP, CHP, MHP, HDP Örneği 2015)” adlı çalışmalarında, partilerin kadına yönelik politikalarının neler olduğunu belirlemeye çalışılmıştır. Balcı ve Koçak’ın (2017) “7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadına Yönelik Söylemler” başlıklı çalışmalarında seçime katılıp, barajı geçen her bir partinin öncelikli kadın söylemine odaklanılmış, akabinde beyannamelerindeki vaatlerde kadınlara yönelik metaforik söylemlerin olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü üzere feminizm özelinde parti beyannamelerinin incelenmesi yapılmamıştır. Bu çalışmada, partilerin beyannamelerindeki kadın söyleminin feminist perspektiften incelenmesine odaklanılarak, söz konusu alandaki önemli bir boşluğunun doldurulması amaçlanmaktadır.

3.3 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçim Beyannamelerinin Feminist Perspektiften Analizi

3.3.1 “Kadın” Kavramı, Hak ve Özgürlükler, Siyasal Hayata Katılım

Ak Parti’nin seçim beyannamesinde “Kadın” ana teması altında “kadın”lığın telaffuzunu, “toplumsal hayatın olduğu kadar ailelerimizin de temel direği” (Ak Parti, 2018) şeklinde muhafazakâr ideolojisine uygun olarak ataerki yapının ana unsuru olan aile içerisinde sunduğu görülmektedir.

“Güçlü Demokrasi” teması altında “Hak ve Özgürlükler” alt başlığı kısmında daha önceki iktidarları döneminde yaptıkları icraatları topladıkları “Neler Yaptık” başlığında; kadın hakları konusunda çok önemli düzenlemelerin yapıldığı vurgulanmaktadır. Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması durumunun anayasal hükme dönüştürdüğü; BM nezdinde, İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol’ün onaylandığı; İş Kanunu’nda yapılan değişikliklerle kadınlar lehine hükümlerin getirildiğinin altı çizilmektedir. Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nu kurduğu, Ceza Kanunu’nda kadın haklarını güçlendirici değişiklikler yapıldığı ifade edilmektedir. Öğrenci, kamu çalışanları ve milletvekili kadınların kıyafetlerine yönelik kısıtlamaların ortadan kaldırıldığı; başörtüsü bağlamında dayatılan kısıtlayıcı/engelleme düzenlemelerin ortadan kaldırıldığı, yıllarca devam ederek toplumda gereksiz yere gerilim oluşturan söz konusu sorunun, temel haklar ve milletin talepleri doğrultusunda köklü bir şekilde çözüme kavuşturulduğu (Ak Parti, 2018) zikredilmektedir.

Aynı tema altında iktidara gelmeleri durumunda vaatlerinin yer aldığı “Neler yapacağız?” başlığı altında; hak ve özgürlükler konusunda ana amaçları anlatılmaktadır. Bu amaçları beyannamede cinsiyet, yaş, sosyal-ekonomik şartları, mezhebi, etnik kimliğine bakılmaksızın herkesin eşit vatandaşlık ve evrensel değerler, ilkeler temelinde güçlü demokratik bir ortak hayat bilincine vardırıan bir anlayışı hayata geçirilmek (Ak Parti, 2018) şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca hak ve hürriyetler bağlamında geçmişte sunulan kazanımların

kararlıkla korunacağı tekrarlanmaktadır. Burada söz konusu ifadelerle yetinilerek, kadına yönelik temel hak ve özgürlükler bağlamında herhangi bir ibareye yer verilmediği görülmektedir.

“Kadın” teması altında, önceki iktidarları döneminde yaptıkları icraatları topladıkları “Neler Yaptık” alt başlığında, siyasette kadınların daha güçlü bir şekilde temsil edilmelerini sağladıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda 2002 yılında parlamentoda 24 olan kadın vekil sayısının, Kasım 2015 seçimleriyle 81’e yükseldiğinin altı çizilmektedir. TBMM bünyesi içerisinde Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun oluşturulmasında öncülük edildiği ve söz konusu komisyonun etkili bir şekilde çalıştığı vurgulanmaktadır. Yerel yönetimlerde kadınların çok daha fazla yer aldığı ibaresi; 2009 yılındaki seçimlerde %0,9 olan kadın belediye başkanı oranının üçe katlanarak 2014’te %2,7’ye ulaştığı, kadın belediye meclis üyesi oranının 2009’da %4,5 iken, 2014’de %10,7’ye yükseldiği şeklindeki verilerle desteklenmektedir. Türkiye’nin 2015 yılında G20 dönem başkanlığı sırasında Kadın20 (W20) platformu ile İslam İşbirliği Teşkilatı’nda Kadın Danışma Konseyi’nin, kurulmalarına öncülük edildiği vurgulanmaktadır (Ak Parti, 2018). Bu ifadelerden, siyasal temsilin kadın açısından hala çözülmesi gereken bir sorun olarak durmaya devam ettiği açıkça ortadadır.

Aynı tema altında, iktidar olmaları halinde yeni dönemde yapacakları vaatleri topladıkları “Neler Yapacağız?” alt başlığında, Ak Partinin 2023 hedefleri doğrultusunda kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğinin daha da artırılacağı; siyasetten bürokrasiye, kültürel, sanatsal hayat ve faaliyetlerden sivil toplum alanı da içine alan her kademede kadının katılımının, rolünün güçlendirileceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda kadınlarımızın konumunu daha da sağlamlaştırmak, uygulamalarının etkinliğini, gücünü artırmak üzere, kadına ilişkin mevzuatı ilgili tarafların görüşlerine başvurmak suretiyle tekrardan gözden geçirecekleri (Ak Parti, 2018) vurgulanmaktadır. Bu ifadelerden kadının karar alma mekanizmalarındaki yokluk sorunsalının gündeme taşındığı anlaşılmaktadır.

CHP seçim beyannamesinde, “Dış Politika: İstikrar ve İtibar” teması içinde yer alan “Uluslararası Kuruluşlar” alt başlığı altında; kadın ve çocukların haklarının savunulacağı, radikalizmle mücadele edileceği, çevre sorunları, küresel yoksulluk gibi hususlarda uluslararası teşebbüsleri sosyal demokrat bakış açısıyla destekleyecekleri vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkiye’yi kadın erkek eşitliğine, laikliğe, hukukun üstünlüğüne ve sosyal haklara bağlı olan, Orta Doğu’daki ülkeler için rol model olacak, kalkınmış bir ülke ve bölgesel güç şekline dönüştürecekleri vaat edilmektedir (CHP, 2018). Söz konusu ifadelerinden anlaşılacağı üzere partinin ideolojik görüşü doğrultusunda kadın hakları savunusu ve cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmaktadır. Fakat herhangi bir kadın hakkından bahsedilmemesi, kadının öznellik hallerinin baştan reddedildiğine yönelik bir düşüncenin belirmesine neden olduğundan partinin mevcut yaklaşımıyla çelişen eril yapının izleri görülmektedir.

“Kamu yönetimi ve hizmetleri” temasında yer alan “Katılımcı yerel yönetimler” alt başlığı altında, yerel yönetimlerde seçimle göreve gelinen karar organlarında % 33 kadın kotası uygulayacağı (CHP, 2019) vaat edilmektedir. “Toplum Kesimleri” temasında bulunan “Kadınlar” alt başlığı kısmında “Eşitlikçi düzenlemeler” içinde yer verilen vaatlerde, Kadın Bakanlığı kurulacağına yönelik ibare yer almaktadır. Akabinde TBMM’de hali hazırda var olan Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun adının Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu olarak değiştirileceği; yasaların cinsiyet eşitliğine uygunluğunun denetiminin yapılacağı (CHP, 2018) altı çizilmektedir. Bu ifadelerden toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusuna parti tarafından dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

“Toplum ve Siyasal Katılım” başlığı içinde, kadınların yerel yönetimlere geniş ve etkin katılımının sağlanması amacıyla % 33 cinsiyet kotasının belediye meclislerinde de uygulanacağı; mahalli düzeyde kadın komisyonları kurularak, söz konusu komisyonların belediye meclisi toplantılarına etkin katılımının sağlanacağı (CHP, 2018) vurgulanmaktadır. Beyannamenin sonunda “Yeni Bakanlıklar, Kurumlar ve Kurullar” ekinde, Kadın Bakanlığı’nın toplumsal hayatta kadın-erkek eşitliğini sağlamak gayesiyle kurulacağı (CHP, 2018) yer alarak, söz konusu vadin tekrarlandığı görülmektedir.

MHP seçim beyannamesinde “Kadın, Çocuk ve Aile” teması altında, “kadın”lığın telaffuzu, Ak Parti’de olduğu gibi, partinin ideolojisi doğrultusunda aile içinde bir konumda tanımlanmaktadır. Aileye yönelik vurgu; manevi, milli değerlerin muhafaza edilmesi, yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasında, milli dayanışma ile bütünlüğün pekiştirilmesinde aile kurumuna çok büyük bir görev düştüğü savunulmaktadır. Ailenin Türk toplumunun yegâne taşı olarak görülerek, sosyo-ekonomik gelişmelerin neden olacağı olumsuzluklarına karşı korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Kadının aile içindeki konumunun güçlendirilmesi gerektiği; bireyler arasında bağlılığı ve ailenin bütünlüğünün koruyucu politikalarla geliştirilmesi gerektiği, ayrıca aileyi, sosyal fonksiyonlarını azaltacak unsurların yok edilmesinin önemli olduğu (MHP, 2018) ifade edilmektedir.

Aynı tema altında kadının adalet, eğitim, ekonomik haklar, sağlık, vb. birçok alanda fırsat eşitliğine sahip olması gerekliliği vurgulanarak, partinin mutlu kadınların huzur dolu Türkiye’nin garantisi olacağına inandıkları (MHP, 2018) düşüncesine yer verilmektedir. Partinin vaatleri incelendiğinde kadına saygı ibaresi

kullanılmak suretiyle kadın, erkek fırsat eşitliğinin sunulduğu eşit desteğin sağlanarak çağdaş bir yaklaşımla sorunların çözümüne yönelik etkin politikaların geliştirilip, yasal düzenlemelerin yapılacağı (MHP, 2018) ifade edilmektedir. Beyanname incelendiğinde partinin kadına yönelik politika/vaatlere çok fazla yer ayırmadığı görülmektedir.

İYİ Parti seçim beyannamesinde Genel Başkan Meral Akşener'in millete sesleniş konuşmasında İYİ'lerin, İYİ'liklerin zaferi için Türk milletinin kendisini ilk kadın cumhurbaşkanı yapmasını, bu bağlamda da liderlik ettiği İYİ Parti'yi desteklemelerini istemektedir (İYİ Parti, 2018). Burada ilk kadın cumhurbaşkanı vurgusu ön plana çıkarılarak, temsil açısından en yüksek kademe işaret edilmektedir.

“Kadın”lığın ifadesi “Kalkınmanın Odağında Kadın” temasında, ülke politikalarını iyileştiren ve geliştiren bireyler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda kadınların politikanın odağında üreten vasfa sahip olacağı vurgulanmaktadır. “Siyaset Anlayışımız” ana teması altında, kadınların sosyal, siyasal hayatın her aşamasında ve konumunda layık olduğunun, hak ettiğinin sağlanacağı; yönetim, üretimin aşamalarına şartsız ve engelsiz biçimde katılmalarını insan hakları, sosyoekonomik ilerlemenin vazgeçilmezi olarak gördüklerinin (İYİ Parti, 2018) altı çizilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” teması altında kadının hayatın her alanında “özne” haline getirileceği, siyasal alanda, ekonomide, kültürel, sosyal hayatta ve karar alma mekanizmalarının her aşamasında var olması yönünde tüm engellemelerin kaldırılacağı vurgulanmaktadır Burada feministlerin kadını “nesne” durumundan “özne” ye yükseltmek istemeleri yönündeki taleplerinin izleri görülmektedir.

Kadınlar için, devlet kurumları, yerel yönetim kadroları ve siyasette kota uygulaması getirileceği böylece karar alma mekanizmalarında katılımın, temsilin artırılacağı ifade edilmektedir. Yönetimin her kademesinde özellikle MEB'in tüm teşkilatında kadın yönetici sayısının artırılacağı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın adının, Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı şeklinde değiştirilerek yeniden yapılandırılacağı (İYİ Parti, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır. Kadın temsili açısından önemli görülen kota uygulamasının gündeme alındığı ortadadır. Bakanlığın adından “kadın” kelimesinin çıkarılmasında o günlerde yaşanan polemiklerin beyannameye vaat olarak yer aldığı görülmektedir.

HDP seçim beyannamesinde “En Güzel Ülke Adaletin Olduğu Ülkedir!” temasıyla yayımlanan 1. bölümünde, “Siyasi Partiler ve Seçim Yasası'nı Değiştireceğiz!” alt başlığı altında; kadınların eşit temsiline, katılımının teminat altına alınacağı, eş başkanlık sistemini siyasi partilerin tüm kademelerinde yasal hale getirileceği ifade edilmektedir. HDP'nin yapacağını vaat ettiği demokratik anayasada cinsiyet özgürlüğüne vurgu yapılarak, beraberinde hak ve özgürlükler sayıldığı görülmektedir. Akabinde erkek tahakkümüne karşı kadının esas olduğunun (HDP, 2018: s.6) altı çizilmektedir. Beyannameye HDP için kadın haklarının mor çizgileri (HDP, 2018) olduğu ifade edilmektedir. Fakat kadın hak ve özgürlüklerinin neler olduğuna dair bir ibareye yer verilmediği görülmektedir.

HDP beyannamesinin kadınların eşit, özgür olduğu ülkenin en güzel ülke olduğu temasının yer aldığı 15. bölümünün tamamının kadınlara yönelik vaatlere ayrıldığı görülmektedir. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Özgürlüğü” başlığıyla başlayan kısımda “Kadınlar değiştirir!” alt başlığında “kadın”lığın lafzı; her alanda var olan, sesini duyuran, erkekle eşit hak ve özgürlüklere sahip bir anlayışla sunulmaktadır. Erkek egemen yönetim anlayışı reddedilerek, Eş Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı telaffuzlarıyla, yönetimin her kademesinde kadın hâkim kılınmaya çalışılacağı vurgulanmaktadır. Eş Cumhurbaşkanlığı sisteminin, halkın ortak yönetimini hedefleyen çoğulcu bir yönetim mekanizmasıyla güçlendirileceği (HDP, 2018) ifade edilmektedir. Siyasal alanın her kademesinde cinsiyet eşitliğinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Aynı alt başlık altında kadınların, kadın ve göçmen olmalarından kaynaklanan sorunlarının çözüme kavuşturulacağı; ne giyeceklerine, nasıl yaşayacaklarına, nereye gideceklerine kendilerinin karar vereceği güven içinde huzurlu, umutla yaşanacakları bir dönem vaat edilmektedir. Kadının bedenine, kimliğine ve emeğine herhangi bir iktidarın, erkeğin dokunamayacağı; kendilerini ilgilendiren sorunlarının bizatihi kadınlar, kadın kurumları ile çözüme kavuşturması gayesiyle Kadın Bakanlığı kurulacağı ifade edilmektedir. Kadınların evlilik, giyim tarzı ve savaş politikası üzerinden bölünmesine, makul olan/olmayan ayırımına tabi tutmasına izin vermeyecekleri, bu bağlamda farklılık, özgürlük ve barış getireceklerini belirtmektedirler. Kadın haklarına saygılı inanç özgürlüğünün savunulacağı, “başörtülerine de etek boylarına da kadınların kendilerinin karar vermesi gerektiği” ibaresiyle ortaya konulmaktadır. Engelli kadınlara yönelik engelsiz bir yaşamın sunulacağı; 8 Mart'ı kadınlara yönelik resmi tatil ilan edileceği vurgulanmaktadır. Kadınların istediği kadar çocuk sahibi olmasının destekleneceğinin “üç-beş çocuk doğurmaya yönelik baskıya karşı, doğurmak istemiyorsalar doğurmayacakları, ya da istedikleri kadar çocuk dünyaya getirebilecekleri” dillendirilmektedir. Erkek işi olarak görülen işlerde ve yönetim kademelerinde kadın kotası uygulanacağı diğer vaatler olarak (HDP, 2018) beyannameye yer almaktadır. Burada kadının bedeni üzerinde söz sahibi olması, devletin politikalarıyla onu düzenlemeye çalışmasına karşı bir duruşun sergilendiği görülmektedir.

3.3.2 Eğitime Yönelik Vaatler

Ak Partinin seçim beyannamesinde “Kadın” teması altında yer alan “Neler Yapmıştık?” başlığı altında, önceki iktidarları döneminde kadına yönelik eğitim alanında yapmış oldukları icraatlar sıralanır. Kadınlarda okur-yazarlık oranı, “6 yaş ve üzeri”, 2002 yılında % 79,9 iken, 2017 yılında % 94,1’e yükseltildiği; kadınların halka Kızlar Okula” ve “Ana Kız Okuldayız” projeleriyle binlerce kadına okuma yazma öğretildiği vurgulanmaktadır. “Ana, Baba, Çocuk Eğitimi” ve “Aile İçi Şiddet, Töre Namus Cinayetleri ve Çocuk İstismarı” projeleriyle halka eğitimler verildiğinin altı çizilmektedir. Tüm il ve ilçelerde 17 Kız Teknik Olgunlaşma Enstitüsü, 986 Halk Eğitim, 340 Mesleki Eğitim Merkezi, 234 Rehberlik Araştırma, 10 Turizm, 106 Bilim, Sanat ve 12 Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi olmak üzere toplamda 1.705 yaygın eğitim kurumunun faaliyete geçirildiği ifade edilmektedir. Parti beyannamesindeki söz konusu ifadelerle kadının eğitiminin ön planda tutulduğu, güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Beynamede “Neler Yapacağız?” başlığı altında kadının eğitimine yönelik, zorunlu örgün eğitim kademelerinin tamamında kız çocuklarının net okullaşma oranlarını %100 seviyesine çıkarılacağı altı çizilmektedir. Söz konusu amaçla erken çocukluk dönemi eğitiminin geliştirilmesi başta olmak üzere, kız çocuklarının eğitime devam etmelerinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmaktadır. Kadınlarda okuryazarlık oranını %100 seviyesine yükseltileceği; kadınların niteliklerini geliştirmeleri için yeni eğitim programları uygulanacağı ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) sayılan diğer vaatler arasında yer almaktadır.

CHP seçim bildirgesinde “Toplum Kesimleri” teması altında “Kadınlar” alt başlığında, kadınların eğitimine yönelik vaatlerin yer aldığı görülmektedir. Kız çocukları, eğitimin tüm kademelerinde eşit şartlarda yer alacağı, burs programları ve yurt kontenjanlarının pozitif ayrımcılık bağlamında yeniden ele alınacağı vurgulanmaktadır. Eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalan kadınların eğitimlerine devam etmelerinin önünü açacakları ifade edilmektedir. Cinsiyet ayrımcılığına dayanan konuların kaldırılması suretiyle yerlerine toplumsal cinsiyet derslerinin zorunlu müfredat kapsamına alınacağı altı çizilmektedir. Kamu kurumlarında ve özel sektörde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin partilerince destekleneceği (CHP, 2018) ifadelerine beyannamelerinde yer verdikleri görülmektedir.

MHP’nin seçim beyannamesine bakıldığında, “Kadın, Çocuk ve Aile” başlığı altında; kız çocuklarının okullaşması, eğitimlerine devam ederek meslek sahibi olmaları ve istihdamın artırılarak iş sahibi olabilmeleri için etkin politikaların geliştirileceği vaat edilmektedir (MHP, 2018). Parti beyannamesinde kadına yönelik eğitim anlamında başka bir vaade yer verilmemektedir.

İYİ Partinin seçim beyannamesi incelendiğinde “Kalkınmanın Odağında Kadın” başlığı altında, özellikle 45 altı kadınlarda okuryazar oranının 5 yıl gibi bir süre içerisinde %100’e çıkarılacağı; kadın eğitimine gerekli önem verilerek, etkin bir yaygın eğitim programının uygulanacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda halk eğitim merkezlerinin çok daha etkin şekilde kullanılmasının sağlanacağı; kız çocuklarında okullaşma oranının yükseltilmesinin önünü açacak politikaların uygulanacağı vurgulanmaktadır. Kız çocuklarının eğitimlerinin önündeki engellerin kaldırılması için çaba harcanacağı özellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerin söz konusu konuda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların ivedilikle yapılacağı (İYİ Parti, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yer almaktadır.

HDP seçim beyannamesinin 7. bölümde, en güzel ülkenin herkesin kaliteli eğitim hizmeti alabileceği ülke olduğu vurgusuna yer verdiği görülmektedir. Söz konusu bölümde “Parasız ve Eşit Eğitim Sistemi Mümkün” alt başlığı altında cinsiyetçi, ırkçı, tekçi, mezhepçi eğitim müfredatının ortadan kaldırılmak suretiyle demokratik, laik, özgürlükçü, bilimsel, anadilinde eğitimi temel alan, çoğulcu yeni bir müfredatın uygulanacağı ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği dersinin eğitim müfredatına ekleneceğinin altı çizilmektedir. Farklılıkları ve engelleri nedeniyle eğitim ortamlarından dışlanan, yeterli eğitim imkânı tanınmayan ve yahut başarısızlığa mahkûm edilen çocuklara pozitif ayrımcılık tanınacağı vurgulanmaktadır. Kız çocuklarının güçlenmesine ön ayak olacak eğitim hakkından eksiksiz ve mümkün olduğunca tam bir şekilde yararlanmalarını sağlayacak destekleme politikalarının uygulayacağı belirtilmektedir. Kadınların ve LGBTİ bireylerin eğitim kurumlarında şiddet, dışlanma, baskı, görmezden gelmeye maruz kalmalarını engelleyecek karar ve uygulamalarının hayata geçirileceği (HDP, 2018) partinin vaatleri olarak beynamede yer almaktadır. LGBTİ bireylere yer verilerek, “heteronormatif bakış açısının ve heteroseksüel değerlerin” ret edildiği görülmektedir.

3.3.3 İstihdam ve Girişimcilik Bağlamındaki Vaatler

Ak Parti beyannamesinde yer alan “Gelecek Vizyonumuz” teması altında, yeni hükümet sistemiyle söz konusu vizyonun çok daha fazla güçlendirilmesi suretiyle ülkeyi iş kadınlarının küresel ölçekte söz sahibi

olduğu bir yapıya dönüştürecekleri vurgulanmaktadır. Topyekûn kalkınma hedefi bağlamında, kadınların kalkınmanın her aşamasına daha aktif bir şekilde katılmalarının desteklenmeye devam edileceği ifade edilmektedir. Kadın girişimciliğini güçlendirmenin yanında işgücüne katılma oranının 2023 yılı sonuna kadar %40'ın üzerine (Ak Parti, 2018) çıkarılacağı vaat edilmektedir. Ayrıca özel olarak açılan “Kadın” başlığı altında söz konusu vaatlerin tekrarlandığı görülmektedir.

“Neler yaptık” alt başlığında, önceki iktidarları döneminde yapılan uygulamalara yer verilmektedir. Kadın istihdamının güçlü bir şekilde ve çeşitli teşvik mekanizmalarıyla desteklediğinin altı çizilmektedir. Bu amaçla işveren sigorta prim payının belirli oranlarda karşılandığı belirtilmektedir. 2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı kanunla kadınlara pozitif ayrımcılık uygulayarak 18 yaşından itibaren çalışmaya başlamaları durumunda belli koşullar altında, 12 ve 48 ay süreleri boyunca sigorta primlerinin işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacağına yönelik düzenlemeye gidildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca aynı kanunla ev kadınlarının kendi isteği doğrultusunda emekli olabilmelerinin sağlandığı ifade edilmektedir. Esnek çalışma saatleri düzenlemesinin uygulanmaya başlandığı; sigortalı olan yeni doğum yapan anneye verilen geçici iş göremezlik ve emzirme ödeneğinin artırıldığı; doğum sonrasında ise yarı zamanlı çalışma hakkının getirildiği belirtilmektedir. Kadınların iş ve aile yaşamına uyumlaştırma politikaları bağlamında, doğum nedeniyle ücretsiz şekilde izinde oldukları sürelerin memuriyet kıdeminden sayılmasını sağladıkları vurgulanmaktadır. Tüm çalışan kadınlara yönelik, doğum nedeniyle ilk defa çocuk sahibi olanlara 2 ay, ikinci çocuğunu doğuranlara 4 ay, üçüncü ve üzeri çocuk yapanlara ise 6 ay yarı zamanlı ve tam ücretli çalışma hakkı verildiği ifade edilmektedir. Ayrıca çocuk okula başlama yaşı gelene kadar her iki ebeveyne kısmi süreli çalışma hakkı tanındığı belirtilmektedir. Aile ve iş yaşamının dengelenmesi maksadıyla organize sanayi bölgelerinde kreş açılması yönünde uygulamaların başlatıldığı, çalışan kadınlara işverenlerce 1.000 TL'ye kadar yapılan kreş ödemelerinin vergiden istisna yapıldığı vurgulanmaktadır. Kadın çiftçilerimizin sigorta kapsamına girmesi için aile reisi olunması koşulunun kaldırıldığı; gelir vergisi kanununda yapılan değişiklikle evde yapılan üretimin satışından elde edilen gelirin vergiden muaf tutulduğu ifade edilmektedir. Ev kadınları, çalışan annelere erken emeklilik düzenlemeleri yapılmaya başlandığı; kadın istihdamı alanında izledikleri politika ve yürüttükleri projeler sayesinde kadınların işgücüne katılım oranının, 2002 yılındaki %27,9 seviyesinden 2017'de %33,6'ya yükseldiğinin (Ak Parti, 2018) altı çizilmektedir.

“Neler Yapacağız” başlığı altında ise iktidar olmaları halinde yapacakları vaatler sıralanmaktadır. Öncelikle kadın istihdamına yönelik getirilmiş olan teşviklerin daha güçlü şekilde devam ettirileceği vurgulanmaktadır. Ülke genelinde yer alan 300 organize sanayi bölgesindeki kreş ve gündüz bakımevlerinin yaygınlaştırılması amacıyla tüm taraflarla güçlü işbirliği içinde olunacağı belirtilmektedir. İşgücü piyasasındaki kaliteli kadın istihdamını artıracak şekilde beceri geliştirme, mesleki eğitim ile kadın girişimciliği olanaklarının kuvvetlendirileceği ifade edilmektedir. Kadına yönelik fırsat eşitliğini gözeten, pozitif ayrımcılık yapan işletme ve kuruluşlara yönelik sertifikasyon programı başlatılacağı; kırsal alanda kadınlara yönelik tarım ve dışı istihdam alanları oluşturacak mesleki beceri kazandıran eğitimlere yer verilerek bunların yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yerini almaktadır. Önceki parti beyannamesinde doğum yapan ve anne olan kadına yönelik vaatlerin çokluğu dikkat çekerken, bu dönemde genel olarak fırsat eşitliği ve pozitif ayrımcılığa vurgu yapıldığı görülmektedir.

“İstihdam” başlığı altında, “Neler yaptık” kısmında ise ülkedeki kadın istihdamının 2007-2017 yılları arasında yaklaşık 3,5 milyon kişiyle %63 oranında artırılarak OECD ülkeleri arasında ABD'den sonra en fazla yükselten ülke konumuna eriştiği, Avrupa ülkeleri içerisinde ise birinci sıraya ulaşıldığı belirtilmektedir. 2002'den 2018 yılına kadar İŞKUR aracılığıyla yaklaşık 1 milyon 723 bin kadının işe yerleştirildiği; 2016 yılında yarım çalışma uygulamasının hayata geçirilerek, kadınların çalışma hayatından kopmasının engellediği ifade edilmektedir. Sektör ve hedef kitle odaklı bir yaklaşımla istihdam teşviklerinin kapsamı ile destek tutarının artırıldığı; mesleki eğitim belgesi olanlarla işbaşı eğitim programlarına katılan kadınları istihdam eden işverenlere prim desteği sunulduğu vurgulanmaktadır. İlave İstihdam Teşviki ile 2018-2020 yılları arasında ortalama sigortalı sayısına ilaveden istihdam yapan işverenlerin vergi ve prim desteğiyle güçlendirildikleri (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Neler yapacağız” alt başlığı altında, kadınların işgücüne katılma oranıyla istihdamının çok daha fazla artırılabileceği vurgulanmaktadır. Kadınların eğitiminin her kademesinde çok daha faal olmasının önünün açılacağı; istihdam konusunda bölgelerin ve illerin işgücü ihtiyaçları düşünülerek eğitim, staj, işbaşı eğitimi vb. uygulamalarının etkin olarak sürdürüleceği belirtilmektedir. Bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması suretiyle her kesim için ulaşılabilir olunmasının sağlanacağı ifade edilmektedir. Kadın kooperatiflerini destekleyerek sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla söz konusu alanda uzman STK'lar ile kamu ve özel sektör işbirliğinin sağlanması suretiyle yönetim, iş geliştirme, finansman, pazarlama ve tasarım hususlarında destek verecek yapılar oluşturulacağı vaat edilmektedir. Mevsimlik iş göcününün azaltılması, ücretsiz aile işçiliğinden üretken ve gelir sağlayıcı iş gücüne katılımının sağlanması amacıyla kırsaldaki kadın girişimciliğinin desteklenip güçlendirileceği, bunun yanı sıra yatırım imkânlarının da artırılabileceği vurgulanmaktadır. Yerel müesseselerdeki

kadın istihdamına yönelik program ve proje geliştirme kapasitelerini artırmaya yönelik teknik destek sağlanacağı (Ak Parti, 2018) sıralanan vaatler içinde yerini almaktadır. Beyannamede kadın istihdamının artırılmasına yönelik uygulama ve projelerin geliştireceği önemle vurgulandığı görülmektedir.

“Girişimcilik ve KOBİ’ler” alt başlığı altında, “Neler Yaptık” kısmında girişimciliği ve KOBİ’leri geliştirmek amacıyla önemli adımlar atıldığı; girişimci adaylara yönelik kendi işletmelerini kurmaları için geri ödemeli ve yahut ödemesiz olmak üzere 150 bin TL’ye kadar destek verildiği belirtilmektedir. 2018 yılına kadar yaklaşık 48.000 girişimciye 1,2 milyar TL destek verildiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda kadın girişimcilere sağlanan destek oranı 1.ve 2. bölgelerde %80, diğer bölgelerde %90 oranında olduğu belirtilmektedir. Kadın girişimciliğinin önündeki engellerin kaldırılması suretiyle ekonomik hayattaki rollerinin geliştirilmesine yönelik programların uygulandığını, bu bağlamda da 2012 yılından itibaren 19.550 kadın girişimciye 485,7 milyon TL tutarında destek ödemesi yapıldığı vurgulanmaktadır. Kendi işini kurmamış ancak “çalışan” olarak ekonomik hayatta yer almayı arzulayan kadınları istihdam eden KOBİ’lere KOSGEB aracılığıyla 50 bin TL’ye kadar destek verildiğinin altı çizilmektedir. “Neler Yapacağız” kısmında ise, kadınların ekonomik hayattaki rollerinin geliştirilmesine yönelik yeni destek mekanizmaları geliştirileceği (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

CHP seçim beyannamesi incelendiğinde “Kısa Vadeli Hedefler” başlığı altında, kadın istihdamı, girişimciliği amacıyla teşvik ve vergi kolaylıklarının hızlıca uygulanacağı; her mahallede kamu, belediye ve özel kuruluşlar tarafından çalışan anneler için kreşlerin açılarak yaygınlaştırılacağı vaat edilmektedir. “Yüksek Katma Değerli Üretim Programı” başlığında, geleceğin üretim paradigması şeklinde adlandırılan Endüstri 4.0’ın sunmuş olduğu fırsat ve tehditlerin farkında olunarak İnternet’i; artırılmış gerçeklik, büyük veri, üç boyutlu yazıcılar vb. maliyetleri düşürerek verimliliği ve ürün kalitesini artıran tüketiciye yönelik yepyeni olanaklar sağlayan teknolojik araçları kullanabilecek, geliştirebilecek ve üretebilecek işletmeleri kurmak isteyen kadınların destekleneceği vurgulanmaktadır. “Sosyal İşletmeler ve Kobi Güç Birliği” başlıklı bölümde, kamu alımları yapılırken kadın girişimcilerin kurmuş oldukları firmalara destek amacıyla, %10-30 arasında ek maliyet avantajı sağlayacağı ifade edilmektedir. “Eşitliği Koruma, Ayrımcılıkla Mücadele” başlığı içinde, kadınları eve hapsederek iş gücüne katılımını zorlaştıran koşulların ortadan kaldırılması suretiyle kadın istihdamının erkeklerle aynı seviyeye ulaştırılacağı (CHP, 2018) vaat edilmektedir.

“Kadın ve Ekonomi” kısmındaki “Ekonomik Destekler” alt başlığında, yapılacak her yeni kadın istihdamına yönelik SGK primindeki çalışan payının %25’inin ödeneceği; çalışanlarının %20’den fazlasının kadın olduğu işletmelere, her % 5’lik ilave kadın istihdamı yapması durumunda 1 puan kurumlar vergisi istisnasının önünün açılacağı ifade edilmektedir. Kadın esnaf için gelir vergisinde indirimlere gidileceği, kadın kooperatiflerinin kuruluş maliyetlerinin bütçeden karşılanması suretiyle destekleneceği, bürokratik kolaylıklar sunulacağı belirtilmektedir. Kadının doğum yapmış olduğu dönemde sigortalı olmayanlar da dâhil olmak üzere bir yıllık doğum borçlanması hakkı tanınacağı, Bireysel Emeklilik Sigortası’nda devlet katkısının kadınlar için %33’e çıkarılacağı vurgulanmaktadır. SSK ve Bağ-Kur’dan yetim aylığı olarak geçinen kadınların çalışmaları durumunda aylıklarının kesilmesinin engelleneceği, kamu alımlarında ise kadın girişimcilerin kurmuş oldukları firmalara destek maksadıyla %10 ila %30 maliyet avantajı sağlanacağı (CHP, 2018) parti beyannamesinde öne çıkan vaatler arasında yer almaktadır.

“Çalışma Koşulları” kısmında, denetim yoluyla eşit işe eşit ücret kriterinin uygulanacağı; kadınların sendikal hayata katılımını artırmak maksadıyla altı ay boyunca aidatın bütçeden karşılanacağını altı çizilmektedir. Doğum yapmış olan kadınlara yönelik sağlanan emzirme izni süresinin iki saate çıkarılacağı belirtilir. İş Kanunu’nda kadınlara yönelik ayrımcılık içeren tanımlara yer verilmeyeceği, fiziksel, sözel psikolojik taciz ile mobbing kavramlarının şiddetin birer türü olarak kanuna ekleneceği belirtilmektedir. “Bakım Yüğü” alt başlığında, kadınların ev içi, tarım vb. yoğun çalıştığı alanlardaki kayıt dışılığın önüne geçileceği; çocuk, engelli, hasta, yaşlı bakımı ve temizlik vb. işlerin onların görevleri olmaktan çıkarılacağı; bu görevleri evde üstlenenlerin ise sosyal güvenlik kapsamına dâhil edileceği ifade edilmektedir. Gündüz ila evde bakım hizmetlerinin niteliklerinin yükseltip ücretsiz hale getirileceği; ebeveyn iznini kamuda altı ay olmak üzere artırılabileceği; çocuk bakımının ortak yükümlülük olduğu kabul edilmek suretiyle erkeklerinde bu izin sürecinden faydalanmasının sağlanacağı belirtilmektedir. İş yerlerinde emzirme odası ve kreş açma yükümlülüğünün yerine getirilmesinde sadece kadın çalışanların değil, tüm çalışanların sayısı dikkate alınarak belirleneceğinin altı çizilmektedir. Bütün mahallelerde yeterli sayı olmak üzere ücretsiz kreş açılacağı; çocuklarını özel kreşe gönderen ailelere ise belirli tutarda destek ödemesi yapılacağı vurgulanmaktadır. “Kadın İstihdamı” alt başlığında, kadınların çalışma hayatına katılımını aşamalı şekilde OECD ortalamasına yükseltileceği, meslek edinme kademelerinde kadınlara yüklenmiş olan toplumsal rollerin değil, onların yetenekleri ile iş gücü ihtiyacının belirleyici olmasının önünün açılacağı belirtilmektedir. Kuracakları Kadın Bakanlığı’nda ise tüm düzeylerde %70 oranında kadın istihdam edileceği; kamu ve özel sektörde kadınların yönetim kadrolarında daha çok yer alması için önlemler alınacağına (CHP, 2018) partinin diğer vaatleri arasında yer almaktadır.

MHP'nin seçim beyannamesi incelendiğinde “Kadın, Çocuk ve Aile” ana başlığında sadece kız çocuklarının okullaşma oranının yükseltilmesi ve eğitimlerini sürdürerek meslek sahibi, istihdam imkânlarının artırılarak iş sahibi olabilmeleri için etkin politikalar geliştirilmesi gerektiğinin (MHP, 2018) altı çizilmektedir. Bu ifadeler dışında herhangi bir vaade rastlanılmamaktadır.

İYİ Parti seçim bildirgesinde “Finansal İstikrar ve Mali Sektör Politikaları” başlığında, Ulusal İşgücü Karar Destek Sistemi kurmak suretiyle işgücü kalitesinin takibinin yapılacağı, bu sisteme bağlı ev kadınlarının işgücü piyasalarına katılımlarını sağlamak için beceri eğitimlerinin tespitine yönelik Mesleki İhtiyaç, Talep, Takip Sistemi oluşturulacağı belirtilmektedir. “İstihdam ve Çalışma Hayatı” başlığı içinde, kadınların işgücüne katılımının %50, kamuda yönetici olma düzeyinin %30 oranlarına çıkarılacağı vurgulanarak, bu seviyelere ulaşılabilmesi için çalışma saati ve prim ödemeleri bağlamında esnek iş gücü piyasası düzenlemelerine gidileceği (İYİ Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” kısmında, kadınların ekonomik sürece katılımlarının artırılması amacıyla sosyal ve ekonomi alanlarını içine alan Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı'nın hayata geçirileceği belirtilmektedir. “Kadınlar Türkiye'ye İyi Gelecek” alt başlığında, kadınların iş gücüne katılımını arttırmak amacıyla, çocuk ve aile yüklerinin bakımı için ayrılan sosyal yardım ödeneklerinin iki katına çıkarılacağı vurgulanmaktadır. “Kadının Emegini Koruyacağız” başlığında, kayıt dışı olarak çalışan kadınların sosyal güvenlik kapsamı içine alınacağı; mevsimlik tarım ve ev işçisi olanların her türlü sosyal güvenceden faydalanmalarının sağlanacağı ifade edilmektedir. Kırsal kesimde yaşayanlar için yöre ihtiyaçlarına göre beceri kurslarının düzenleneceği; yöresel ürünlerin pazarlanması için gerekli olanak ve mekânların oluşturulacağı böylece kadınların üretime yönlendirilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Bakım hizmeti vermekte olan kadınların sosyal güvenlik kapsamına dâhil edileceği, kadınların iş hayatından uzaklaşmalarını engellemek için işe başladıklarında çocukları için kreş desteği bireysel ve hane halkının gelir düzeyine göre kademeli şekilde sunulacağı belirtilmektedir. Tarım sektöründe sigortasız şekilde çalışan 18-40 yaş aralığında olan kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınacağı, sigorta primlerinin ilk beş yıl karşılanacağı; girişimciler için gelir vergisi oranlarında üç yıl süre ile üç puan indirim yapılmak suretiyle teşvik edileceği (İYİ Parti, 2018) partinin beyannamesinde yer alan diğer vaatlerdir.

HDP'nin seçim beyannamesi incelendiğinde, “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler...” başlığında, KOBİ'lerde en az yarısının kadın olması koşuluyla beş milyon kişiye insan onuruna yaraşır şekilde yeni iş imkânı sağlanacağı ve kadın emeğinin yoğun olduğu KOBİ'lerin özel bir programla destekleneceği vurgulanmaktadır. “Emek Sömürsü Bitecek” başlığında, ev işçiliğinin de İş Kanunu kapsamına dâhil edileceği, bunların örgütlenme, işçi sağlığı, sosyal güvenlik vb. haklarının yasayla düzenleneceği, kadınların yarı zamanlı olarak çalışmasına dair düzenlemelerin kurumsal bakım hizmetleri ile destekleneceği ve işsizlik ödeneğiyle emeklilik haklarından yararlanma koşullarının genişletileceği belirtilmektedir. “Çocuk Hakları Korunacak” başlığı içinde, çalışan veya çalışmayan tüm kadınlar için yerel yönetim ve kamu finansmanı ile kreşlerin açılacağı, destekleyeceğine (HDP, 2018) yönelik vaatler partinin beyannamesinde görülmektedir.

3.3.4 Koruyucu ve Önleyici Hizmetlere Yönelik Vaatler

Ak Partinin seçim beyannamesinde, “Katılımcılık ve Sivil Toplum” ve “Güven İçinde Yaşama” başlığı altındaki “Neler yapacağız?” kısmında, kadına yönelik faaliyet gösteren STK projelerinin desteklenmesi yönündeki çalışmalara ağırlık verileceği; kadına yönelik güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıracağı (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

“Kadın” özel başlığında “Neler Yaptık” kısmında, iktidarları döneminde kadınlara hak ettikleri değerin verildiği, ülkenin gelişme sürecindeki rollerinin güçlendirildiği ve kendilerine yönelik birçok reformun bu dönemde gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Kadınların bütün dünyada olduğu gibi ülkede de var olan geçmişten gelen dezavantajlı konumlarını avantaja çeviren birçok düzenlemeyi ilk kez hükümetleri döneminde gerçekleştirdiklerinin altı çizilmektedir. Kadınların hukuki alanda güçlendirilmesi amacıyla Anayasa'da, İş Kanunu'nda, Belediyeler Kanunu'nda, Türk Ceza Kanunu'nda, Türk Medeni Kanunu'nda ve Gelir Vergisi Kanunu'nda reform niteliğinde olan yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda Aile Mahkemelerinin kurularak, aile içi problemlerin evli hâkimlerce İhtisas Mahkemeleri'nde görülmesinin sağlandığı; Türk Ceza Kanunu'nda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda düzenlerin yapıldığı; Anayasa'da kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ilkesinin getirildiğinin altı çizilmektedir. Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun'un çıkarıldığı; töre cinayetlerinde suçluların en yüksek derecede cezalandırılmasının sağlandığı (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kadına karşı şiddet” ile mücadelede sıfır tolerans ilkesinin gözetildiği; aile içi şiddetin, töre ve namus cinayetlerinin engellenmesine yönelik hukuki düzenlemelerin yapıldığı; Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın ilgili tarafların katılımıyla güncellenmek suretiyle sürdürüldüğü

vurgulanmaktadır. Kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede daha etkin olabilmek için uluslararası sözleşmelere imza atıldığı, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi; 2003 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) ilişkin ihtiyarı protokolün yürürlüğe girdiği vurgulanmaktadır. Aile içi şiddetle mücadelede yönelik olarak; 81 İl Jandarma Komutanlıklarında Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri oluşturulmak suretiyle bu birimlerde görev yapan personelin eğitimine özel önem verildiği (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir.

Kadına karşı şiddetle mücadelede, şiddet ihbarlarının daha hızlı bir şekilde iletilmesi amacıyla akıllı telefonlarda kullanılabilecek Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES) uygulamasını hayata geçirildiği yer almaktadır. Devlet kurumlarına başvuran kadınlara korunma, barınma hizmeti sunulduğu; ülke genelindeki Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerini (ŞÖNİM) sayısının 2018 yılı itibarıyla 73'e çıkarıldığı; 2012-2017 yıllarında söz konusu merkezden hizmet alanların sayısının 84 bine ulaştığı bilgisine yer verilmektedir. Ayrıca, nüfusu 100 bini geçen belediyelere kadın konukevi açma zorunluluğu getirildiği; 2002 yılında sadece 11 olan kadın konukevleri sayısını 144'e yükseltildiği; buralardaki kadınların meslek edindirme kurslarına yönlendirilerek sanatsal, sosyal, sportif faaliyetlere katılımlarının sağlandığı belirtilmektedir.

Kreş ve çocuk kulübü imkânı sağlanarak; sosyal koruma programlarının hiçbir kadının savunmasız ve sahipsiz kalmaması için etkin bir şekilde uygulandığının altı çizilmektedir. Dezavantajlı kadınların güçlendirmesi amacıyla psiko sosyal ve sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerine destek olunması amacıyla ülke genelinde 140 Aile Destek Merkezi (ADEM) ve 21 Sosyal Dayanışma Merkezinin (SODAM) hizmete açıldığı; eşi vefat eden kadınlara düzenli nakdi yardım programını başlatıldığı, 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 283 bin kadına aylık 275 TL düzenli nakit desteğinin verildiği, sadece 2017 yılında toplam 838 milyon TL yardım yapıldığı vurgulanmaktadır. Uygulanan politikalarla erken yaşta ve zorla evliliklerin yarı yarıya azaltılarak, 2003 yılında %8,1 olan 16-17 yaş grubu kız çocuğu evlenme oranının 2017 yılında %4,2'ye gerilediğine ifade edilmektedir. Bütün annelere ilk çocuğunda 300 TL, ikincisinde 400 TL, üç ve üzerindeki için 600 TL ödeme yapılmasını içeren "Doğum Yardımı" programının hayata geçirilerek yaklaşık 3 milyon çocuk için 1,3 milyar TL ödeme yapıldığı (Ak Parti, 2018) belirtilmektedir.

"Neler Yapacağız" kısmında, koruyucu ve önleyici hizmetlerin güçlendirilmeye devam edileceği vurgulanmaktadır. Erken yaşta evlilik ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda uygulamalar ile tedbirlerin kararlılıkla devam ettirileceği; Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), kadın konukevleri başta olmak üzere şiddet mağduru kadınlara hizmet sunan birimlerin hizmet kapasitelerinin arttırılacağı; dezavantajlı kadınların desteklenmesi amacıyla ADEM ve SODAM'ın daha da yaygınlaştırılacağı (Ak Parti, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır. Bu vaatlerde son yıllarda Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ve cinayetlerdeki artışın parti tarafından önemsendiği görülmektedir.

"Aile, Çocuk ve Dinamik Nüfus" alt başlığında yer alan "Neler Yaptık" içinde, çalışan kadına yönelik üçüncü çocuğa kadar doğum borçlanması imkânının sağlandığı; sosyal risk unsurlarının tespit ve takibi için etkin mekanizmalar kurularak, Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ile sosyal politikalar bağlamında arz odaklı yeni bir dönemin hayata geçirildiği belirtilmektedir. Görevlilerin tek tek kadınlara ulaşarak sosyal risk unsurlarını bire bir değerlendirdiği hane ziyaretleri sayesinde ailelerin ve dezavantajlı kesimlerin sosyal yardım ve hizmet ihtiyaçlarının bizzat yerinde tespit edilerek uygun hizmetlerden yararlanmalarının sağlandığı (Ak Parti, 2018) ifade edilmektedir. "Göç" başlığı altında "Neler Yaptık" kısmında, dezavantajlı durumda bulunan sığınmacı kadınlara yönelik şiddetin ve istismarın önlenmesi, resmi nikâh, kadın ve çocuk hakları konularında eğitim programları düzenlendiği bilgisi yer almaktadır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan kadın sağlığı, aile vb. hususlarda danışmanlık ve acil durumlarda hızlıca müdahale yapmak amacıyla 7 gün 24 saat altı dilde hizmet veren uluslararası hasta destek hattı 444 47 28'in kurulduğu belirtilmektedir. "Kentsel Dönüşüm ve Konut" başlığındaki "Neler Yapacağız" bölümünde, kadınlar dâhil dezavantajlı grupların konut gereksiniminin karşılanmasına yönelik sosyal konut projelerinin desteklenmeye devam edeceğinin (Ak Parti, 2018) altı çizilmektedir.

CHP'nin seçim beyanamesine bakıldığında, "Hakça Paylaşım" başlığı altında, yoksul olan hanelere sabit bir miktarda destek sağlanmasını hedefledikleri; Aile Sigortası projesiyle hanedeki kadınların hesabına aylık 1.000 TL yatırılarak, ekonomik yönden güçlendirilmesinin planlandığı (CHP, 2019) ifade edilmektedir. "Kadın ve Çocuk" başlığı altında, kadınlara ve çocuklara yönelik sağlık taramalarının sürekli olarak yapılacağı, her annenin ihtiyacı olan vitaminlerin ücretsiz verileceği; anne, bebek ve çocuk ölüm oranlarının hızla düşürülerek bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılacağı vurgulanmaktadır. Doğum ve yeni doğan bakım hizmetlerini AB ülkelerindeki seviyeye çıkarılacağı; bütün illerdeki doğumların ücretsiz ve sağlık personeli yardımıyla gerçekleşmesinin sağlanacağı; doğumlardaki fark ücretlerinin alınmayacağı; aile planlamasına erişimin önündeki engellerin kaldırılarak, bu hizmetlerin isteyen herkese ücretsiz sunulacağı (CHP, 2018) belirtilmektedir.

“Şiddet” başlığı altında, kadına yönelik şiddetin önlenmesinin öncelikli devlet politikası haline getirileceği; şiddetle mücadeleyle yönelik, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ve ilgili tüm kamu kurumlarından oluşan özel bir birim oluşturulacağı; şiddete uğrayan kadınların gizliliğinin güvence altına alınacağı, mağdurların güvenli bir ortama kavuşturulmasının sağlanacağı ifade edilmektedir. “Yasal Düzenlemeler” başlığında, İstanbul Sözleşmesi’nin gereklerinin yerine getirilerek denetiminin sağlanacağı; kadına yönelik şiddetin Türk Ceza Kanunu’nda ağır suçlar kapsamına alınacağı; kadın cinayetleri ve cinsel dokunulmazlığa yönelik suçlarda cezaların ağırlaştırılacağı; haksız tahrik ve iyi hal indirimlerinin kaldırılıp, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda kadının ve çocuğun beyanının esas alınmasının önünün açılacağı belirtilmektedir. “Kurumsal Düzenlemeler” başlığında, kadın danışma merkezlerini, sığınma evlerini, cinsel şiddet kriz merkezlerini ülke çapında yaygınlaştırılıp niteliklerinin artırılacağı; sığınma evlerindeki kadınların gündelik ve ekonomik hayata katılımı için psikolojik ve maddi desteğinin sağlanacağı ifade edilmektedir. Şiddet mağduru kadın ve çocukların hukuki süreçlerde tekrar mağdur edilmelerinin önlenmesi, ayrıca mağdurlarla ilgilenecek kamu görevlilerinin konunun hassasiyetine uygun eğitim almalarının sağlayacağı (CHP, 2018) partinin beyannamesinde yerini alan diğer vaatlerdir.

MHP’nin seçim beyannamesinde “Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Temel Görüşlerimiz” kısmında, parti olarak kadınlara yönelik her türlü fiili ve hukuki ayrımcılığa, istismara karşı olduklarının altı çizilmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için tedbirlerin alınacağı ve cezaların ağırlaştırılacağı belirtilmektedir. “27. Yasama Dönemindeki Başlıca Taahhütlerimiz” başlığında, kadınlara sigortalılık öncesi doğumları için doğum borçlanma hakkı verilmesi, kadına ve çocuğa karşı suçlarda cezaların ağırlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Adli yardım desteği sağlanması, dava açma zaman aşımının kaldırılması için gerekli yasaların çıkarılması konusunda çalışmalar yürütüleceği (MHP, 2018) partinin vaatleri arasında yer almaktadır.

İYİ Parti beyannamesindeki “İç Güvenlik” başlığı altında, Suçların Önlenmesine Dair Kanun çıkartılarak kadın cinayetleri, cinsel istismar, cinsiyet ayrımcılığına dair suçlar için önleyici ve ıslah edici özel tedbirler alınacağı vaat edilmektedir. “Sosyal Politika, Eşit ve Adil Yaşam” başlığında, ailelerin problemlerine çözüm üretebilmek, kadın ve çocukların şiddete uğradıklarında bilgi, hukuki destek alabilecekleri uzmanlaşmış personele sahip Aile Danışma Merkezleri’nin her mahallede oluşturacağı (İYİ Parti, 2018) ifade edilmektedir.

“Kalkınmanın Odağında Kadın” teması altında, kadınların toplumsal ve ekonomik hayattaki konumunun güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirileceği; Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı’nın kararlılıkla uygulanacağı belirtilmektedir. Kadın yoksulluğunun ve dezavantajlı koşulların ortadan kaldırılacağı, şiddete karşı sıfır tolerans anlayışıyla mücadele edileceği, doğum öncesi borçlanma sorunlarının çözüme kavuşturulacağı, doğumdan sonra ilk defa sigortalı olan kadınların doğum yaptıkları tarih itibarıyla SGK primi borçlanmalarına imkân sağlanarak, bu konudaki mağduriyetlerin ortadan kaldırılacağı altı çizilmektedir. Kadına yönelik her türlü şiddet ve baskıyı engelleyecekleri; cinayetlere yönelik İyi Hal İndirimi Uygulamasının kaldırılacağı; şiddet uygulayan erkeğin oluşturulacak Terapi Evlerinde tedavi görmesine yönelik uygulamayı hayata geçireceği; kadına yönelik şiddet, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdakilerin desteklenmesi ve korunması öncelikli politikaları arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Kadınların yaşam biçimine ve kıyafet seçimine müdahale edilmesinin önüne geçilmesi konusunda idari ve hukuki tedbirleri artırılacağı; kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik önleyici, eğitici çalışmaların yapılacağı belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin kadın sorunlarına ilişkin çalışmalar bağlamında teşvik edileceği; İstanbul Sözleşmesi, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve ilgili uluslararası sözleşmeler ile 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un hükümlerinin etkin şekilde uygulanacağı ifade edilmektedir. Bu konuda yargı mensuplarına farkındalık eğitimleri verileceğine (İYİ Parti, 2018) yönelik vaatler partinin beyannamesinde yerini almaktadır.

HDP seçim beyannamesi incelendiğinde, “Sosyal Yardımları Sosyal Çalışma ile Destekleyeceğiz” başlığı içinde kadınlara yönelik sosyal destek paketlerinin sosyal adalet ve eşitlik ilkesine göre cinsiyet eşitliğini gözetir bir şekilde sunulacağı, eşi vefat etmiş kadınlara sunulan destekten boşanmış kadınların da faydalanmasının sağlayacağı belirtilmektedir. “25 Haziran’da Kadınlar Yönetimde Olacak” başlığında; evleri, işyerlerini, sokakları ve geceleri kadınlar için güvenli hale getirileceği; yaşadığımız alanlarda şiddet, taciz korkusu olmadan özgürce dolaşabileceği ifade edilmektedir. “Erkek Adaletin Yerine Gerçek Adaleti Getireceğiz!” kısmında, kadın cinayetleri davalarında erkeklik şeklinde ifade edilen iyi hal ve tahrik indirimlerine karşı suçluların adil cezalar almasının sağlanacağı; adaletin artık ertelenmeyeceği kamu vicdanında bir yara olan cezasızlığın ortadan kaldırılacağı altı çizilmektedir. Yalnızca kadına yönelik şiddetin ortaya çıkardığı sonuçları değil, şiddetin kendisini ortadan kaldırmayı hedeflediklerini önleyici politikalarla şiddetin asıl nedeni olan erkek egemenliğiyle mücadele edileceği (HDP, 2018) partinin vaatleri arasındadır.

4. İstanbul Sözleşmesi'nin (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin) Feshedilmesine Yönelik Partilerden Gelen Destekler ve Yükselen İtirazlar

12 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi sonucunda Ak Parti, MHP, BBP'ten oluşan "Cumhur İttifakı" seçimlerden galip çıkmıştır. Ak Parti'nin oylarında bir önceki seçime göre düşüş yaşanmış olsa da almış olduğu %42,56 oy oranıyla seçimde birinci parti olmuş, mecliste grup kurma hakkını kazanan CHP %22,65, HDP %11,70, MHP %11,20 ve İyi Parti % 9,96'lık oranlarla onu takip etmiştir (TUİK, 2019). Ak Parti tekrardan iktidar olmayı başarmıştır. Çalışmanın bu kısmında Ak Parti'nin hali hazırda iktidarının sürmesi nedeniyle vaatleri ile icraatları arasındaki uyum, eksiklikler, fazlalıklar vb. yer verilmemiştir. Sadece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 9 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesi gereğince feshettiği Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne (İstanbul Sözleşmesi'ne) yönelik Cumhurbaşkanlığı'nın fesih gerekçeleri ile siyasi partilerin söz konusu karara yönelik destekleri, itirazları tartışmaya açılmıştır.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesini amaç edinen İstanbul Sözleşmesi, her türlü şiddetle mücadele ve önleme standartlarını belirlemiş olan, Avrupa Konseyi'ne bağlı ülkeleri hukuki olarak bağlayan, "toplumsal cinsiyet" kavramını tanımlayan ilk uluslararası belgedir (Bakırcı, 2015: 134-135). Sözleşmenin Türk iç hukukundaki uzanımı ise 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun'dur.

Türkiye, kamuoyunda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ni 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısı sırasında imzalayan "ilk ülke" olmuştur. Sözleşme, Ak Parti hükümeti tarafından Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı 6251 sayılı kanun tasarısıyla 24 Kasım 2011'de TBMM Genel Kurulu'na sunulmuştur. Ak Parti, CHP, MHP ve HDP'nin oybirliğiyle 246 kabul, sıfır ret oyuyla mecliste onaylanarak, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararnamesi'yle feshedilmiştir. Son birkaç yıl öncesine kadar ciddi şekilde eleştirilmeyen sözleşme, şimdilerde belli başlı gerekçelerle çekilmeyi talep edenler ve destekleyenler şeklinde bir çatışmanın odağında yer almaktadır.

Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesini talep edenlerin "temel tezi", sözleşmede yer alan belli başlı kavramların, -cinsel yönelim/tercih ile toplumsal cinsiyet kimliği gibi-, Türk toplum yapısına uymadığı, ataerkil yapıyı zarar verdiğidir. Özellikle bu kavramlar aracılığıyla LGBT+ bireylerin normalite edilmesi, cinsiyetsiz bir toplum oluşturulmaya çalışılmasıdır. Başka bir ifadeyle geleneksel toplum değerleri içinde önemli bir yeri olan "cinsiyet ve cinsellik algılarının" değiştirilmesi, yeni toplumların oluşturulmasının amaçlandığı, şiddet olgusunun giderilmesini aşan bir misyon olduğu düşünceleridir. Ayrıca sözleşmenin toplumsal desteğini kaybetmiş olduğu, LGBT bireyler ve bazı marjinal grupların kalkını haline geldiği düşünülmektedir. Sözleşmeyi destekleyenlerin temel dayanağı ise, sözleşmenin ilkte yaşam hakkı olmak üzere kadını toplumda koruyarak, onu yükselmeyi hedeflediğidir. Bu tezi savunanlar sözleşme olmadan kadının yaşamayacağına, yaşatılmayacağı iddia etmektedir (MEMUR-SEN, 2020: 11; Anadolu Ajansı, 2020).

Bu gün Türkiye'de sözleşme bağlamında tartışılan sorunların pek çoğunun, -cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kavramı, aile kurumuna zarar verdiği vb.-, 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Uluslararası 4. Kadın Konferansı'nda da yapıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Söz konusu konferans, toplumsal cinsiyet kavramının günümüzde kullanılan anlamıyla ilk kez resmi düzeyde kabul edildiği yerdir². Ayrıca, İstanbul Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasında da pek çok tartışmanın yaşandığı görülmüştür. Sözleşmenin içeriğine yönelik bu tartışmalarda ilk olarak sözleşmenin kapsamına yönelik tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan ilki, "kadına yönelik şiddet mi yoksa ev içi şiddet sözleşmesi mi olacak" şeklinde cereyan etmiş, ülkeler nezdinde farklı savunmalar yapılmıştır. İkinci olarak "kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olup, olmadığına yönelik" bir tartışma yapılmıştır. Ayrıca diğer mağdur grupları, -engelli, çocuk, genç vb.-, da sözleşmenin kapsayıcı kapsayamayacağı gündeme gelmiştir. Diğer bir tartışma toplumsal cinsiyet kavramının tanımı hususunda cereyan etmiş, sözleşmenin 3. maddesindeki tanımda belirtilen şekliyle bir uzlaşma sağlanmıştır (Acar, 2015)³. İlaveden Avrupa'da 2000'li yıllarda, "toplumsal cinsiyet (gender) karşıtı/anti-gender" bir muhafazakâr hareket geliştiği ifade edilmelidir. Söz konusu hareketlerin Avrupa'da etkili olmasında Teolog Jutta Burggraf'ın

²Bu günkü tartışmaların 1995 yılındaki konferansta nasıl cereyan ettiğine yönelik bilgi için bkz. ŞİŞMAN, Nazife (1996), **Global Konferanslarda Kadın Politikaları**, İz Yayıncılık, İstanbul.

³Konuyla ilgili geniş bilgi ve tartışmalar hakkında bilgi için bkz. ACAR, Feride (2015), "İstanbul Sözleşmesi: Süreç ve Getirdikleri", İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadına Karşı Şiddetle Mücadele: İstanbul Sözleşmesi paneli tebliği.

çalışmaları ve Gabriele Kuby'in pek çok dile çevrilmiş olan "Toplumsal Cinsiyet Devrimi ile Küresel Cinsel Devrim: Özgürlük Adına Özgürlüğün Yok Edilmesi" eserleri etkili olmuştur (Balogh, 2020: 3).⁴

Türkiye özelinde ise sözleşmeye dair yaşanan tartışmaların temelinde yatan problem, hem imzalanma öncesi ve onay işlemine kadar ki zaman diliminde hem de fesih süreci öncesinde, izlenecek süreç hakkında kamuoyunun fikrine başvurmaması, demokratik tartışmanın sürece dâhil edilmemesinde aramak gerekmektedir. Çünkü Avrupa ülkelerine bakıldığında sözleşmenin imzalanmadan önce ciddi şekilde tartışıldığı, anti-gender hareketlerce protesto edildiği görülmektedir.

Türkiye'de ciddi bir tartışma yaşanmadığı, son bir kaç yıl içinde muhafazakâr kesimin sesini yükseltmeye başladığı, bazı medya kuruluşlarında, STK'ların demeçlerinde, kimi akademisyenlerin yazılarında sözleşmenin eleştirildiği görülmüştür. Sözleşmenin fesih sonrası tartışmalar doğal olarak cereyan etmiştir. Fakat bu süreçte tartışmalara ayrıca sözleşmeden çıkılma yöntemi damga vurmuştur. "Cumhurbaşkanlığı kararı ile sözleşmenin fesih edilemeyeceği bu bağlamda da işlemin anayasaya, ulusal ve uluslararası hukuka aykırı olduğu, meclisin ortak iradesiyle kabul edilen sözleşmenin ancak burada alınacak kararlar feshinin gerçekleşebileceği" şeklinde eleştiriler gelmiş, muhalefetten de itirazlar bu minvalde yükselmiştir. İktidarda söz konusu eleştirilere sözleşmenin feshedilmesini isteyenlerin taleplerini destekler nitelikte cevaplar vermiştir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kararıyla 20 Mart 2021 tarihinde tek taraflı olarak İstanbul Sözleşmesi'nin feshi sonrası, Cumhurbaşkanlığı'ndan ilk açıklama İletişim Başkanlığı'ndan gelmiştir. Yapılan açıklamada ise İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesine göre, herhangi bir tarafın Avrupa Konseyi'ne bildirimde bulunmak suretiyle sözleşmeyi feshedebilme izni verdiğini hatırlatmıştır. Söz konusu açıklamada "sözleşmenin imzalanma nedeni", Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ni kadının toplumsal hayattaki konumunu korumak ve kadına karşı her türlü şiddete karşı mücadele hususunda güçlü bağlılık sahipliğini göstermek olduğu belirtilmiştir. Fesih konusunda ise "temel gerekçe" olarak, başlangıçta kadın haklarının güçlendirilmesini teşvik etme gayesinde olan sözleşmenin, "Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normallaştırmaya çalışan bir kesim tarafından manipüle edildiği" gösterilmiştir. Sözleşmeden çekilmenin kadın haklarının ve güvenliğinin, kadına yönelik şiddetle mücadele edilmeyeceği anlamına gelmediğinin bu konuda pek çok reformun hayata geçirileceği vurgulanmıştır. CEDAW'a hali hazırda taraf olduğunun altı çizilmiştir (TC Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021). İmzalama bağlamında aceleci davranıldığı, duygusal saiklerin etkili olduğu görülmektedir. Ayrılma gerekçelerinin sözleşmenin imzalanması öncesi dünyadaki diğer ülkelerde yapılan tartışmalarla benzer doğrultuda olduğu görülmektedir.

Öncelikle Ak Parti Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın muhalefetten gelen eleştirilere cevap verdiği görülmüştür. 26 Mart 2021 Cuma günü konuşan Cumhurbaşkanı ifadelerinde söz konusu fesih kararının meclisin yetkisinde olmadığını, Cumhurbaşkanlığı'nın yaptığının tamamen yasal olduğunu, herhangi bir geri adımın söz konusu olmadığını, üç ay içinde de ilgili karar için Avrupa Konseyi'nin açıklama yapacağını ve sözleşmeden çıkılmış olacağını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Benzer yönde açıklamalar peşi ardına iktidar partisinden gelmiştir.

Ak Parti Genel Sekreteri Fatih Şahin, sözleşmenin feshine yönelik İstanbul Sözleşmesi'nin 80. maddesini hatırlatarak, Cumhurbaşkanı kararıyla sözleşmenin feshedilmesi hem uluslararası hem de iç hukuka uygun olduğu ifade edilmiştir (CNNTÜRK, 2011). Eski Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına ilişkin açıklamasında ilk olarak, Ak Parti lideri ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2002'den bu yana kadar Türkiye'deki tüm kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik hayata katılım konusunda önemli düzenlemeleri hayata geçirdiğinin altını çizmiştir. Kadın haklarının teminatı olarak Anayasa, iç mevzuattaki düzenlemeleri olduğunu ifade eden Bakan Selçuk, hukuk sisteminin yeni düzenlemeleri hayata geçirecek kadar güçlü, dinamik olduğunu ifade etmiştir. Kadına yönelik şiddetin insanlık suçu olduğunu, bununla mücadelenin insan hakları meselesi olduğunu belirterek asıl olanın ilkeler olduğunu, şiddetle mücadelede dün, bugün ve yarın "sıfır tolerans" ilkesiyle kararlılıkla sürdürüleceğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun'un bizzat yaptığı açıklamada, Bakan Selçuk'un ilk ifadelerini tekrarlayarak Cumhurbaşkanı'nın kadınların siyasi, kültürel, ekonomik hayata katılımına yönelik mücadeledeki kararlılığını belirtmiştir. "Kadınlar, hayatın nesnesi değil öznesidir! Her zaman 'Güçlü Türkiye Güçlü Kadın' diyeceğiz" ifadelerini kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 2021).

AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Fatma Betül Sayan Kaya ise İstanbul Sözleşmesi'nin yerine Ankara Mutabakatının hazırlandığını açıklamıştır. Sayan Kaya, sözleşmenin kadın haklarını iyileştirmek, kadına yönelik şiddetle mücadele etmek için imzalandığını fakat gelinen aşamada bazı kavramların Türk aile yapısını hedef aldığı, aile, toplum değerlerine uymayan söylem ve eylemlerin odağına çekildiğinin altını çizmiştir. Bazı odaklar tarafından sözleşmenin, "cinsiyetsizliğin, erkek ile kadın düşmanlığının" arka planı haline geldiğini bu

⁴ Detaylı bilgi için bkz BALOGH, Lidia (2020), "The Ratification Status of the Council of Europe's Istanbul Convention among EU Member" States, MTA Law Working Papers, MTA Tártsadalomtudományi Kutatóközpont, ss. 1-20.

nedenle fesih işleminin gerçekleştiğini vurgulamıştır. Kadına yönelik şiddetle savaşım, kadın hakları hususlarında net, iyi adımların atılacağını belirtmiştir. Kadın güçlü olursa ailenin ve Türkiye'nin güçlü olacağını altını çizmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). İktidar partisinden peşi sıra aynı cümlelerin sarf edilerek açıklamaların geldiği, sözleşmenin feshinin desteklendiği görülmüştür.

MHP'den Ak Parti'ye destek Genel Başkan Devlet Bahçeli'den gelmiştir. Bahçeli, İstanbul Sözleşmesi'nin beklentileri karşılamadığını ifade etmiş, sözleşmeyi imzalayıp taraf olmak kadar çekilmenin de imza atan ülke için hak, hukuki bir tasarruf olduğunu belirtmiştir. Sözleşmenin yayımlanmış bir Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla feshinin doğru ve yerinde bir uygulama olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 2021). Bahçeli Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi hem iç hem de uluslararası hukuka uygun olduğunu belirtmiştir (Sabah, 2021). Sözleşme'nin toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin hükümleriyle aileyi, manevi değerleri toplumsal düzen ve dengeyi tehdit ettiğini savunmuştur. CHP yönetimini eleştirerek, kendi parti teşkilatlarını saran taciz vakalarını unutmış gibi bilerek suyu bulandırmaya çalıştıklarını, bu bağlamda da Danıştay'a başvurduklarını vurgulamıştır. İYİ Parti'nin ve HDP'nin CHP ile aynı görüşleri seslendirdiklerini söyleyerek, hepsinin kriz çıkarma eğiliminde olduğunu iddia etmiştir (Hürriyet, 2021).

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, önce sosyal medyadan videolu bir paylaşımında bulunmuş konu ile ilgili açıklamalara yer vermiştir. Kılıçdaroğlu, gece yarısı yayımlanan bir kararnameyle kırk iki milyon kadının hakkının elinden alınamayacağını belirtmiştir. Tüm kadınlara seslenerek, hem kendilerinin hem de kız çocuklarının haklarına, hukuklarına, hayatlarına sahip çıkmaları gerektiğini vurgulamıştır. Kendisinin her yerde, ortamda kadın haklarını, hukukunu savunacağını belirtmiştir (Sözcü, 20 Mart 2021). İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının hukuki olmadığını söyleyen CHP Sözcüsü Faik Öztürk, sözleşmenin meclisten tüm partilerin tam desteğiyle geçtiğini ifade etmiştir. Söz konusu Cumhurbaşkanlığı kararının iptali için Danıştay'a iptal davası açılacağını belirtmiştir (TRT Haber, 2021).

22 Mart 2021 tarihinde CHP yönetimi, İstanbul Sözleşmesi'nin feshine yönelik kararın iptali için Danıştay'a giderek iptal davası açmıştır. Sözleşmeden çekilme kararının "Kadın beyanı esastır" ilkesine uymadığını, bu başvurunun Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile sözleşmenin feshedilmesi sonrası CHP örgütleri tarafından başlatılan mücadelenin bir başka aşaması olduğu belirtilmiştir (Cumhuriyet, 2021). CHP söz konusu sözleşmenin feshinin yol açacağı toplumsal, hukuksal sorunlarla Cumhurbaşkanlığı kararları, kararnamelerinin sebep olacağı sorunlar ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Meclis'te genel görüşme talep etmiştir. Önerenin gerekçesinde, TBMM tarafından usulüne göre yürürlüğe konulan, kanun hükmünde olan söz konusu sözleşmenin feshi yetkisinin bizatihi Cumhurbaşkanlığı'nca çıkarılan 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden alındığının iddia ettiğini belirterek, söz konusu kararnamenin Cumhurbaşkanlığı'na, meclis tarafından kabul edilen uluslararası sözleşmeyi feshetme yetkisi vermediğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Üç gün sonra yapılan parti grup toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a seslenen Kılıçdaroğlu, cumhurbaşkanının meclisten oy birliği ile çıkan, kendisinin de imzalamış olduğu bir sözleşmeyi "feshettim" dediğini hatırlatarak, "hangi kadına kime sorduğunu, tanıştığını, sözleşmenin neresine karşı olduğunu" cevaplamasını istemiştir (Cumhuriyet, 2021).

Kılıçdaroğlu Haber Global Televizyonu'nun canlı yayımında İstanbul Sözleşmesi'nin aile yapısını bozduğu, zarar verdiğine dair soruya "hangi aile yapısı" diye cevap vermiş, sözleşmede "LBGT"yi özendirme" şeklinde bir ifadenin yer almadığını savunmuştur. "LBGT bireylerin aile yapısını bozmadığını, insanların yaşama tarzının siyasete sokulmaması gerektiği, herkesin inancına, özgürlüğüne saygı duyulması gerektiğini" ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2021).

26 Mart 2021 Cuma günü bu eleştirilere yanıt veren Cumhurbaşkanı Erdoğan, söz konusu feshinin meclisin alacağı bir karar olmadığını, muhalefetin bu işi bilmediğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanlığı'nın atmış olduğu adımın tamamen yasal olduğunu, bu kararında kararlılıkla yol alacağını belirtmiştir. Üç ay içinde Avrupa Konseyi'nin kararını vereceğini ve sözleşmeden çıkılacağını söylemiştir. Kılıçdaroğlu'nun sorularına cevap vererek, "Biz kararımızı verdik gireriz ve girdiğimiz gibi çıkarız. Bunun kimse de ne önünü ne de arkasını karıştırmamasın. Çıkma kararını kendilerine bildirdik bu işte böylece bitmiştir" ifadelerini kullanarak, "muhalefetin pek çok şeyi karıştırdığını, uluslararası anlaşmanın altında midir üstünde midir bilmediklerini, havayı bulandırmaya çalıştıklarını" savunmuştur (Anadolu Ajansı, 2021).

CHP'li kadın milletvekillerinden İstanbul Sözleşmesi'ne tepkiler yükselmiştir. Sözleşmenin feshedilmesiyle hukukun, millet iradesinin ayaklar altına alındığını ve ülkeyi sözleşmeden tek taraflı olarak çeken iradeye boyun eğmeyeceklerini belirtmişlerdir (Cumhuriyet, 2021).

İYİ Parti Genel sekreteri Uğur Poyraz, bu kararın yasama yetkisinin açık bir ihlali olarak değerlendirerek, iktidarın tacizi, şiddeti, ölümleri sadece izlediğini, İstanbul Sözleşmesi'nin varlığının ise kadını yaşatacağını vurgulamıştır (T24, 2021). İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, fesih işleminin Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla olmasını eleştirerek, söz konusu kararın anayasanın üstünde olmadığını belirtmiştir. Sözleşmenin tüm

partilerce 2011’de onaylandığını, anayasada kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamayacağını iddia etmiştir. Uluslararası sözleşmenin feshinin, hukuka aykırı şekilde yetki ve haddin aşılarda imzalandığını vurgulamıştır. “Madem kafanızı karıştıran maddeler vardı, sözleşmeyi neden imzaladınız, şimdi neden çıkıyorsunuz” şeklindeki ifadeleriyle iktidarı eleştirmiştir (TRT Haber, 2021). Söz konusu kararın feshi için İYİ Parti, Danıştay’a başvurmuştur. Akşener, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 3 maddesindeki “... bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve sona erdirmeye hükümünün” anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur (Cumhuriyet, 2021). İYİ Parti’den CHP’nin eleştirilerine benzer açıklamaların yapıldığı görülmüştür.

HDP Grup Başkanvekilleri Meral Daniş Bektaş ve Saruhan Oruç İstanbul Sözleşmesi’ni feshetmenin olası olumsuz sonuçlarını tespit etmek amacıyla TBMM’nin özel ve acil gündemle toplanmasını istemişlerdir. Genel görüşme metninde, alınan kararın kadına yönelik şiddete ilişkin yaratacağı olumsuz etkilerin, tek taraflı bir beyanla sözleşmeden çekilme usulünün, hukuk ilkesine dönük tahribatın, mecliste çözüme kavuşturulması amacıyla genel görüşme talep etmişlerdir. Sözleşmeden çekilme yöntemi eleştirilmiş, tek taraflı irade beyanıyla sözleşmeden cayıldığını belirtilmiştir. Böyle bir yetkinin yasama organına ait olduğunu, alınan kararlar meclis iradesinin yok sayıldığı vurgulanmıştır. Türkiye’nin zaten söz konusu sözleşmeyi uygulamadığını söyleyerek, anayasaya aykırı şekilde tek taraflı alınan fesih kararıyla kadınların eşit yurttaş olarak kabul görülmediğinin altı çizilmiştir (HDP, 2021). CHP ve İYİ Parti’nin eleştirilerini tekrarlayan HDP, ek olarak zaten sözleşmenin uygulanmadığını iddia etmiştir. Özetle muhalefetten benzer eleştiriler yükselerek, tepkiler verilmiştir.

Pekin Konferansı’nda da benzer tartışmalar yapıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Ülkemizde tartışmalar ise çok geç bir zaman dilimi sonrası, fesih kararı akabinde yapıldığı görülmüştür.

4. SONUÇ

Çalışmada, 24 Haziran 2018 cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleri öncesinde seçime katılan, barajı geçen beş siyasal partinin, “(Ak Parti, CHP, MHP, İYİ Parti, HDP)”, beyannamelerindeki kadın söyleminin feminist perspektiften analizine odaklanılmaktadır. Ayrıca, “kadınlığın telaffuzu, hak ve özgürlükler ve siyasal hayata katılım, eğitim, istihdam ve girişimcilik, koruyucu ve önleyici sosyal hizmetler” temaları bağlamında cinsiyetçi yaklaşımın beş partinin beyannamelerine nasıl yansıdığı izleri sürülerek, literatürde hali hazırda bulunan boşluğa katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Ak Parti’nin diğer partilerden farklı olarak on altı yıl kesintisiz olarak iktidarda olması hasebiyle beyannamesinde öncelikle geçmiş dönemlerdeki icraatları, akabinde yapacağı vaatleri sıraladığı görülmektedir. İncelenmeye tabi tutulan temalar bağlamında ilk olarak “kadın”lığın nasıl telaffuz edildiği incelendiğinde, her bir parti siyasi ideoloji ve kimliği doğrultusunda tanımlama yapmaktadır. Ak Parti sağ, muhafazakâr demokrat kimliğiyle kadını, geleneksel toplumsal cinsiyetin rol kalıpları içerisinde anne ve eş olarak çocuk ve aile kavramlarıyla birlikte sunmaktadır. Kadını ailenin temel direği metaforuyla açıklamaktadır. Ataerkil yapıya uygun olarak kadın özel alan içerisindeki konumlandırılmaktadır. Güçlü toplum ve kalkınma için vazgeçilmez olarak kabul gören kadın hakları, refahı için sosyal hayatta önüne çıkan engellerin kaldırılması gerekliliği partinin temel önceliği olarak ifade edilmektedir. Temel haklar bağlamında daha önceki iktidarları döneminde anayasa ve kanunlarda düzenlenme yapıldığı, uluslararası sözleşmelere imza atıldığı böylece kadın ile erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışılacak bir komisyonun kurulduğu görülmektedir. Kadının bedeni üzerinde hâkimiyeti başörtüsü meselesi üzerinden açıklanarak, temel hak olarak ifade edilen sorunun çözüldüğü vurgulanmaktadır. Seçim vaatlerinde, iktidarları sürecinde kadının hakları, hürriyetler bağlamındaki kazanımların korunarak güçlendirileceğinin teminatı verilmektedir. Fakat kadın hak ve özgürlüklerinin neler olduğuna dair herhangi bir ibareye yer verilmediği görülmektedir. Kadının siyasal alanda temsilinin artırılmasına yönelik yapılacak herhangi politika/vaade, %30/40 kadın kotası gibi, rastlanılmamaktadır. Kadın temsilinin ulusal ve yerel düzeyde artışına dair bilgiler sunulmaktadır. Fakat bu bilgiler kadının temsildeki yetersizliğini gözler önüne sermektedir. 2023 hedeflerinde yer alan her alanda kadın katılımının artırılacağı, konumunun sağlanmasını amaçlarıyla kadınla ilgili mevzuatın ilgili tarafların bilgisine başvurularak gözden geçirileceğine yönelik ifadeler söz konusu sorunun gündem dâhiline alındığının ipuçlarını vermektedir.

CHP, sosyal demokrat kimliğine uygun olarak, cinsler arasında ayrımcılığa ve eşitsizliğe karşı çıkarak, kadını eve kapatan, iş gücünden mahrum eden zihniyete karşı sosyal hak ile eşitlik vurgusu yapıldığı görülmektedir. Fakat beyannamede eşitlikçi düzenlemeler adı altında ayrı bir başlığın açılması, söz konusu sosyal eşitlik vurgusuyla çelişen ifadelerin izlerini sunmaktadır. Ak Parti gibi kadın hakları savunusu ve cinsiyet eşitliğine vurgu yapıldığı görülen beyannamede, hakların neler olduğuna yer verilmemesi kadının öznellik hallerinin baştan reddedildiğine yönünde bir düşüncenin belirmesine neden olduğundan partinin mevcut yaklaşımıyla çelişen eril yapının izleri görülmektedir. Siyasal temsil konusunda Ak Parti’nin aksine yerel yönetimlerde %33’lük bir kadın kotasının uygulanacağı vaat edilmektedir. Mahalli düzeyde kadın komisyonlarının kurulmasıyla belediye

meclisi toplantılarına etkin katılımın sağlanması düşüncesi, karar düzeyinde kadın katılımını arttıracaktır. Fakat hali hazırda parti bünyesinde bulunan kadın kollarının parti yönetiminde söz hakkının olmaması, söz konusu durumla çelişir bir yapı arz ettiği ortadadır.

MHP'nin seçim bildirgesi incelendiğinde "kadın"lığın telaffuzu aile içinde tanımlanmaktadır. Toplumun temel taşı görülen ailede kadının yerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Cinsiyet rolleri bağlamında kadının özel alana hapsedilmesine yönelik eril yapının izlerine rastlanılmaktadır. Mutlu kadın, huzurlu Türkiye ve kadına saygı metaforlarıyla kadının yüceltildiği görülmektedir. Beynamede siyasetten ekonomiye sağlıktan eğitime her alanda fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

İYİ Parti'nin "kadın"lığın ifadesini ülke politikalarını iyileştiren ve geliştiren bireyler şeklinde yapmaktadır. Kadın hakları bağlamında Ak parti ve CHP olduğu gibi hiçbir bilgiye rastlanılmamaktadır. Kadının siyasal temsili bağlamından CHP gibi kadın kotası uygulamasına gönderme yapıldığı görülmektedir. Fakat öncelikle bir kadın olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı olma isteğini diletilmektedir. Yönetimin her kademesinde kadın yöneticilerin varlığının gerekliliği ifade edilmektedir.

HDP'nin beyannamesi incelendiğinde, "kadın"lığın lafzı; her alanda yer alan, sesini duyuran erkekle eşit haklara, özgürlüklere sahip bir anlayışla ifade edilmektedir. Eş Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı telaffuzlarıyla, yönetimin her kademesinde kadın varlığına vurgu yapılarak, erkek egemen anlayış reddedilmektedir. HDP'nin yapacağı demokratik anayasada cinsiyet özgürlüğüne dikkat çekilerek, hak ve özgürlüklerin beynamede sayıldığı görülmektedir. Ak Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti'de olduğu gibi HDP'nin beyannamesinde de kadın haklarının neler olduğuna dair herhangi bir ibareye rastlanılmamaktadır. Bedeni, kimliği ve emeğine hiçbir erkeğin ve iktidarın dokunamayacağı, sorunların bizatihi kadınlar ve kadın kurumları ile çözüme ulaştıracak Kadın Bakanlığı kurulacağı vurgulanarak, kadının kamusal alanda her yönüyle güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle üç beş çocuk yerine doğurmama, istediği kadar doğurma, etek boyu, başörtüsü metaforların kullanıldığı beynamede, kadının bedeninin kendi inisiyatifinde olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu tema altında her bir partinin ideolojisinin gerekleri doğrultusunda kadını konumlandığı görülmektedir.

Ak Parti eğitim konusunda, kadına yönelik ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi için okulların faaliyet, programlarında gerekli düzenlemelerin yapılacağını vurgulanmaktadır. Kız çocuğu okullaşma oranının %100 seviyesine çıkarılarak, cinsiyet ayrımcılığı neticesinde eğitimden yoksun bırakılmanın önüne geçileceği ifade edilmektedir. CHP, Ak parti gibi eğitimde pozitif ayrımcılığa gönderme yapmaktadır. İlaveten okullarda toplumsal cinsiyet dersinin müfredata ekleneceğinin altı çizilmektedir. Tüm kurumlarda, özel sektörde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin destekleneceği vurgulanmaktadır. MHP kız çocuklarının eğitimi, meslek ve iş sahibi olmaları için etkin politikaların uygulanacağı ifadelerine yer vermektedir. İYİ Parti ise, kız çocuğu ve kadın okuryazarlığının %100 seviyesine çıkarılacağı yönünde ifadelere yer vererek diğer partilerle benzer vaatlerde bulunduğu görülmektedir. HDP öncelikle cinsiyetçi olarak ifade ettiği eğitime yönelik yeni bir müfredatın yapılacağı, CHP gibi toplumsal cinsiyet dersinin müfredata ekleneceğine yönelik vaatlerde bulunmaktadır. Kız çocuklarının eğitimden eksiksiz şekilde yararlanması gerektiği vurgusu yanında, LGBT'li bireylerin benzer haklardan yararlanması gerektiği ifade edilmektedir. Heteronormatif bakış açısına ve heteroseksüel değerlere yönelik algının değişmesi gerektiği anlatılmak istenmektedir. Eğitim konusunda eril yapının değerlerinin yıkılarak kız çocuklarının, kadınların güçlendirilmesine yönelik vaatlerin yer aldığı görülmektedir.

Ak Parti beyannamesinde kadın istihdamı/girişimciliği özelinde çıkardıkları yasalarla pozitif ayrımcılık yapıldığı ifade edilerek, bu bağlamda yapılan icraatları sıralamaktadır. Çalışanlara yönelik doğum, izin, çalışma süreleri, kreş yardımı gibi konularda kadın lehinde iyileştirilmelere gidildiği vurgulanmaktadır. Kadına yönelik fırsat eşitliğini gözeten ve pozitif ayrımcılık yapan işletme/kuruluşlar lehine uygulamalar yapılacağı altı çizilmektedir. Beynamede doğum yapan ve anne olan kadına yönelik vaatlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Kadın istihdamına yönelik geniş bilgilerin yer aldığı beynamede, girişimciliğin ve iş hayatının iyileştirilmesine yönelik ciddi atılımların atıldığı akabinde bu yönde vaatlerde bulunduğu görülmektedir. CHP'de Ak Parti'yle benzer ifadeler kullanmak suretiyle kadın girişimciliği/istihdamı konusunda eşitsizliğin/ayrımcılığın giderilmesi vurgusuyla vaatlerini sıraladığı görülmektedir. MHP'nin beyannamesinde istihdamın güçlendirilmesi gerektiği sözcüğünden başka bir ifadeye yer verilmemektedir. İYİ Parti ise, Ak Parti ve CHP'nin vaatlerindeki gibi benzer ifadelerle yer vermektedir. Bu durum söz konusu alanda birbirinden hiç de farklı olmayan politikaların izleneceğini göstermektedir. HDP ise farklı olarak çalışan/çalışmayan tüm kadınları kapsam içine alarak vaatlerini sıraladığı görülmektedir. Ev işçiliği vurgusu yapılmaktadır. İş hayatında kadınlara yönelik ayrımcılık/eşitsizliğin giderilmesi ve girişimciliğe yönelik pozitif ayrımcılığın yapılması tüm partilerin beyannamelerinde rastlanılmaktadır.

Ak Parti koruyucu ve önleyici hizmetlere yönelik vaatlerinde, kadın şiddeti, cinayetlerinin Türkiye'de artan oranı karşısında yasa ve anayasada gerekli düzenlemelerin yapıldığı, şiddete karşı sıfır tolerans ilkesinin kabul

edildiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesini imzaladıklarını vurgulamaktadır. Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES), Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerini (ŞÖNİM), 140 Aile Destek Merkezi (ADEM) ve 21 Sosyal Dayanışma Merkezini (SODAM) kurarak, söz konusu temel ilkeyi destekleyici faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Kadına karşı var olan orantısız şiddetin engellenmesi amacıyla çalışmalara devam edileceği ifade edilmektedir. Sosyal politikardan, sağlığa, adalete kadar pek çok konuda kadının güçlendirileceği belirtilmektedir.

CHP benzer şekilde kadına yönelik şiddetin önlenmesi yönünde pek çok düzenlemenin yapılacağı, sağlık hizmetlerinin daha kaliteli bir şekilde sunulacağı vb. vaatlere yer verdiği görülmektedir. MHP ve İYİ Parti diğer partiler gibi kadına karşı şiddet, yoksulluk, dezavantajlı durumların ortadan kaldırılması, cinsel istismar, suçlar vb. konulara yer verdiği beyannamelerinde pozitif ayrımcılığa, eşitliğe vurgu yapılmaktadır. HDP'nin beyannamesinde sosyal eşitlik, adalet bağlamında cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirileceği yer almaktadır. Kadın şiddetin, cinayetinin esas kaynağı olarak gördükleri erkek egemenliğine karşı çıkıldığı açıkça dillendirilmektedir. Bu tema altında da benzer sorunlar dile getirip, çözüm arayışı içerisine girilerek kadın seçmenin yakalanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ak Parti beyannamesinde Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi'nin) imzalanmış olduğu ifade edilmekte, önceki iktidarları dönemindeki icraatları ve yapacağı vaatlerini söz konusu sözleşmeye atıfta bulunarak sıraladığı görülmektedir. Fakat iktidarları döneminde belli başlı kavramların, -cinsel yönelim/tercih ile toplumsal cinsiyet kimliği gibi-, sözleşmede yer aldığını belirterek, bu durumun Türk toplum yapısını bozduğu, belli başlı marjinal kimliklere dayanak sağladığını savunarak, eleştirmiştir. Akabinde ise sözleşmenin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'yle feshedildiği görülmüştür. Dünyadaki bazı ülkelerin imzalamadığı, kimisinin onaylamadığı, onaylasa de çekince koyduğu sözleşmeyi Türkiye, demokratik bir platformda tartışmaya açmayı beklemeden imzalamış, onaylamış, herhangi bir çekince dahi koymamıştır. Fesih sonrası yaşanan tartışma iklimi, sözleşmeye yönelik imza aşaması öncesinde dünyada yapılan eleştiriler paralelinde Türkiye'de de farklı olarak fesih sonrası cereyan etmiştir. Ayrıca fesih yöntemi tartışmalara damgasını vurarak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunun önüne geçmiştir. Feshin gerekçeleri ve yöntemi, İstanbul Sözleşmesi'ne beyannamesinde hiç yer vermemiş olan MHP tarafından "sözleşmenin bekleneni karşılayamadığı" savunusuyla desteklenirken; muhalefetçe eleştirilerek, kadınların haklarına, yaşamlarına sahip çıkması gerektiği ifade edilmek suretiyle sözleşmeye sahip çıkıldığı görülmüştür.

Türkiye özelinde tartışılması elzem olan, demokratik müzakere kanalları açılmak suretiyle söz konusu süreçte sözleşmenin iyi analiz edilmesi, dillendirilen çekincelerin incelenerek sözleşme bünyesinde aşılıp aşılamayacağına tespit edilmesidir. Sonraki süreç ise çözüm bulunamaması durumunda iç hukuk bağlamında yapılacak düzenlemelerle daha etkin metotlarla kadına yönelik şiddetle mücadelede savaşımın kararlılıkla sürmesidir.

Sonuç olarak partilerin beyannamelerindeki kadına yönelik vaatlerinin seçim sonrası sürekliliği, değişimi, dönüşümü ve Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi'nin) feshedilmesine yönelik Ak parti iktidarın gerekçeleriyle muhalefetteki diğer partilerin bu işleme yönelik duruşları başka bir çalışmada detaylı bir şekilde incelenmesi elzemdir. Ayrıca dünyada söz konusu sözleşmenin imzalanma sürecinde ülkeler özelinde ne gibi tartışmaların yaşandığı, "anti-gender hareketler" özelinde incelenmesi gereklidir.

Ezcümle yapılacak benzer çalışmalarla, Türkiye'de kadının ataerkil yapı içerisinde yaşamış olduğu eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların, "ekonomik hayata katılımı, eğitim olanakları, fırsat eşitliği, kadınların siyasal açıdan güçlendirilmesi, sağlık vb. konularda", iktidarı muhalefeti ve tüm partileriyle nasıl görüldüğü, ne şekilde çözüm üretildiği farklı bakış açıları, yöntemlerle ortaya konulmak suretiyle literatüre katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ACAR, Feride (2015), "İstanbul Sözleşmesi: Süreç ve Getirdikleri", İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadına Karşı Şiddetle Mücadele: İstanbul Sözleşmesi Paneli Tebliği, [Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=0d6e6x-KF7s>, Erişim Tarihi: 30.04.2021].

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ – AK PARTİ (2018), Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi", [Erişim Adresi: www.akparti.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

ANADOLU AJANSI (2021), "CHP İstanbul Sözleşmesi İçin Meclis'te Genel Görüşme Talep Etti", [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2020), "Tartışmaların Odağında İstanbul Sözleşmesi", [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 26.04.2021].

Bahar-2021

Spring-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (61-86)

Volume: 10 Issue: 19 (61-86)

ANADOLU AJANSI (2021), “Erdoğan’dan İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), “Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Kaya: Kadın Haklarının Teminatı İçin İstanbul Sözleşmesine İhtiyaç Olmadığını Görüyoruz”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), Bakan Zehra Zümrüt Selçuk: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeledeki Net Duruşumunuz Bir Metnine İndirgenemez”, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ANADOLU AJANSI (2021), “Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: İstanbul Sözleşmesi Fesih Bildirimimiz Avrupa Konseyi Sekreteryası’na Ulaştı””, [Erişim Adresi: <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

AKKAŞ, İbrahim (2019), “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı”, **Ekev Akademi Dergisi**, 97-118.

BALCI, Emre Vadi ve Duğan, Özlem (2016), “Partilerin Seçim Bildirgelerinde Kadın Politikası (AKP, CHP, MHP ve HDP Örneği-2015)”, **2.Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Bilal Arık ve Füsün Alver (Ed.), Antalya: Erciyes Ofset Yayınları, 672-684.

BALCI, Şükrü ve Koçak, Güner Pınar (2017), “7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadına Yönelik Söylemler”, **The Journal Of Academic Social Science Studies (JASSS)**, 57, 549-569.

BALOGH, Lidia (2020), “The Ratification Status of the Council of Europe’s Istanbul Convention among EU Member” States, MTA Law Working Papers, **MTA Tárşadalomtudományi Kutatóközpont**, ss. 1-20.

BAKIRCI, Kadriye (2015), “İstanbul Sözleşmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, 4, 133-204.

BEAUVOIR, Simone de (1952), **The Second Sex**, New York: Bentham Press.

BUTLER, Judith (2010), **Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

CUMHURİYET (2021) “Kemal Kılıçdaroğlu’ndan İstanbul Sözleşmesi Tepkisi: “Erdoğan’a Soruyorum; Sen Bunun Neresine Karşısın?””, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021) CHP’li Kadın Milletvekillerinden İstanbul Sözleşmesi Tepkisi”, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021), “CHP İstanbul Sözleşmesi İçin Danıştay’a Başvurdu”, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURİYET (2021), “Akşener, İstanbul Sözleşmesi’nin Feshi İçin Danıştay’a Başvurdu””, [Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI (2021), Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden Çekilmesine İlişkin Açıklama, [Erişim Adresi: www.iletisim.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2021].

CUMHURİYET HALK PARTİSİ – CHP (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.chp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

CNNTÜRK (2021), Ak Parti’li Şahin’den, “İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://www.cnnturk.com.tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2021].

ÇAHA, Ömer (2010), **Sivil Kadın, Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Ankara: Savaş Yayınevi.

DONAVAN, Josephine (2006), **Feminist Theory**, New York: L Continuum International Publishing.

DÖKMEN, Zehra (2012), **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ - HDP (2018). “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.hdp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ - HDP (2021). “İstanbul Sözleşmesi’nin Feshedilmesine İlişkin Genel Görüşme Talebimiz”, [Erişim Adresi: www.hdp.org.tr/, Erişim Tarihi: 02.05.2021].

HÜRRİYET (2021), “MHP Lideri Bahçeli’den İstanbul Sözleşmesi Açıklaması”, [Erişim Adresi: <http://m.hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

Bahar-2021

Spring-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (61-86)

Volume: 10 Issue: 19 (61-86)

GIDDENS, Anthony (2000), **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.

GLOBAL GENDER GAP REPORT –GGGR (2020), Word Economic Forum”, [Erişim Adresi: <http://www3.weforum.org/>, Erişim Tarihi: 23.12.2020].

HEYWOOD, Andrew (2014), **Siyasi İdeolojiler**, Ankara: Adres Yayınları.

İYİ PARTİ (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.iyiparti.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

JAGGAR, Alison M. (1988), **Feminist Politics and Human Nature**, New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ – KSGM (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Ankara.

KAYPAKOĞLU, Serdar (2003), **Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**, İstanbul: Naos Yayınları.

LESLIE, Heywood ve Drake, Jennifer (1997), **Third Wave Agenda: Being Feminist**, Doing Feminism, Minneapolis: University Of Minnesota Press.

MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

MEMUR-SEN (2020), **Odak Analiz**, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ – MHP (2018), “Seçim Bildirgesi 2018”, [Erişim Adresi: www.mhp.org.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

MITCHELL, Juliet (1984), “Kadın ve Eşitlik”, **Kadın ve Eşitlik**, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertkay, Ankara: Kaynak Yayınları, 23-50.

MITCHELL, Juliet ve Oakley, Ann (1984), “Giriş”, **Kadın ve Eşitlik**, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertkay, Ankara: Kaynak Yayınları, 11-22.

OAKLEY, Ann (1972), **Sex, Gender and Society**, England: Gower House Press.

ÖZVERİ, Derya (2009), “Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, H. Çomak (Ed.), Kocaeli: Umut Tepe Yayınları, 205-216.

PEHLİVAN, Pelin Vargel (2017), “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (31), 497-521.

SABAH (2021), “MHP Lideri Bahçeli'den İstanbul Sözleşmesi Açıklaması! Hem İç Hukukumuz Hem De Uluslararası Hukuka Uygun”, [Erişim Adresi: <http://m.sabah.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

SARAÇ, Simge (2013). “Toplumsal Cinsiyet”, **Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları**, Lerzan Güntekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (Ed.), Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 27-34.

SCHROEDER, Sühelya Kırca (2007), **Popüler Feminizm**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

SCOTT, Joan W. (2007), **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, Çev. Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Ayrıntı.

SÖZCÜ (2021), “Kılıçdaroğlu'ndan ‘İstanbul Sözleşmesi’ Tepkisi”, [Erişim Adresi: <http://www.sozcu.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

STEEVES, H. L. (1994), “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, M. Küçük (Ed.), **Medya, İktidar, İdeoloji**. Ankara: Ark Yayınları.

ŞİŞMAN, Nazife (1996), **Global Konferanslarda Kadın Politikaları**, İz Yayıncılık, İstanbul.

TANKUT, Tülin Tınaz (1998), “Çocuk Edebiyatı ve Cinsiyet Ayrımcılığı”, **Evrensel Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi**, (84), 41-44.

TERKAN, Banu (2010), “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, **Selçuk İletişim Dergisi**, 6 (2), 115-136.

T24 (2021), “İyi Parti: İktidar Tacizi, Ölümleri Sadece İzler””, [Erişim Adresi: <http://t24.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

TRT HABER (2021), “CHP, İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararının İptali İçin Danıştay'a Başvuracak”, [Erişim Adresi: <http://www.trthaber.com.tr>, Erişim Tarihi: 28.04.2021].

Bahar-2021

Spring-2021

Cilt: 10 Sayı: 19 (61-86)

Volume: 10 Issue: 19 (61-86)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ – TBMM (2020), “1935-2020 Yılları Arasında Parlamento Yer Alan Kadın/Erkek Milletvekilleri”, [Erişim Adresi: www.tbmm.gov.tr/, Erişim Tarihi: 18.12.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), “Milletvekili Genel Seçimleri”, [Erişim adresi: www.tuikweb.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.04.2021].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), “Mahalli İdareler Genel Seçim Sonuçları. Ankara: TÜİK”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2018), “2018 Ulusal Eğitim İstatistik Verileri. Ankara: TÜİK”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU – TÜİK - (2017, 2019), “2017 ve 2019 Ulusal İşgücü İstatistik Verileri”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - TÜİK (2019), “2019 Türkiye Nüfusu İstatistikleri”, [Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.11.2020].

TONG, Rosemarie (2008), **Feminist Thought: A Comprehensive Introduction**, London: Wesview Press, Inc.

TOK, Nafiz (2014), “Siyasal İdeolojiler”, Halis Çetin (Ed.), **Siyaset**, Ankara: Orion Yayınları, 169-255.

ULUOCAK, Şeref, Gökulu, Gökhan, Bilir, Olgun, Etizer Karacık, Nigar ve Özbay, Dilek (2014), **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet**, Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.

UNITED NATIONS POPULATIONS FUND - UNFPA (2020), “World Populations Dashboard 2020”, [Erişim Adresi: ww.unfpa.org/, Erişim Tarihi: 12.12.2020].

VATANDAŞ, Celalettin (2007), “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, **Sosyoloji Konferansları**, (35), 29-56.

YENİ ŞAFAK (2021), “Kılıçdaroğlu LGBT’yi Savundu: Türk Aile Yapısını Bozmaz”, [Erişim Adresi: <http://www.trhaber.com.tr>, Erişim Tarihi: 02.05.2021].

WALTERS, M. (1984), “Kadın Hakları ve Kadınların Uğradığı Haksızlıklar: Mary Wollstonecraft, Harriet Martineau, Simone De Beauvoir”, Kadın ve Eşitlik, Juliet Mitchell ve Ann Oakley (Ed.), Çev. Fatmagül Bertay, Ankara: Kaynak Yayınları, 157-265.

ZALEWSKI, Marysia (1995), “Well, What is The Feminist Perspective on Bosnia?”, **International Affairs**, 72 (2), 339-356.